

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки “Полтавський університет
економіки і торгівлі”
08 липня 2015 року № 152-Н

Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
“ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ”**

Факультет харчових технологій,
готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
Форма навчання денна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри

Г.П. Скляр

„_____” _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

***На тему* “РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
СТРУКТУРА, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВИКОРИСТАННЯ”**

зі спеціальності 242 Туризм
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра

Виконавець роботи П’явка Катерина Анатоліївна

(підпис, дата)

Науковий керівник д. геогр. н., проф. Шуканов Павло Васильович

(підпис, дата)

ПОЛТАВА – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБЛАСТІ	6
1.1. Сутність поняття та компонентний склад рекреаційно-туристичного потенціалу регіону.....	6
1.2. Сучасні методичні підходи до оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу території.....	16
1.3. Передумови та чинники формування рекреаційно-туристичного потенціалу в регіоні.....	24
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	34
2.1. Природні ресурси регіону як чинник його туристичної привабливості....	34
2.2. Історико-культурна компонента рекреаційно-туристичного потенціалу регіону	43
2.3. Інфраструктурна компонента рекреаційно-туристичного потенціалу Полтавської області.....	60
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	75
ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

У результаті переходу до ринкових відносин скасована централізована система управління туризмом, державна фінансова підтримка розвитку регіональних туристських центрів, порушені основи взаємодії різних регіонів утворенні і просуванні на споживчий ринок туристського продукту. Разом з тим кожен регіон володіє значними туристськими ресурсами, унікальність та істотна привабливість яких створює передумови для формування внутрішньо-регіонального і міжрегіонального туристського продукту. Різноманіття природних, кліматичних, ресурсних, історичних умов, що сприяють формуванню туристського продукту, стали основою для створення нових рекреаційних зон туристичного призначення.

Усе це визначає необхідність створення соціально-економічного моніторингу сфери туризму, єдиного інформаційного простору, скоординованої державної та регіональної політики з розвитку сфери туризму, організаційно-правового забезпечення реалізації туристських процесів, економіко-фінансової стратегії розвитку регіонального туризму.

Нині туризм – одна з наймогутніших, високоприбуткових галузей світової економіки, виступає в числі найважливіших факторів соціально-культурного розвитку територій. Це сприяє підвищенню рівня і якості життя населення. Розвиток туризму, що виявляється в його багатогалузевому характері і тісній факторній взаємозалежності практично з усіма сферами життєдіяльності, дозволяє використовувати туризм як діючий інструмент стимулювання соціально-економічного росту на національному і місцевому рівнях.

В Україні, в умовах модернізації економіки туристичний сектор все ще не відіграє належної ролі у формуванні сприятливої макроекономічної динаміки та наповненні бюджету, а темпи і структура його розвитку не відповідають

сучасним викликам. Окрім того, за роки незалежності потенціал екстенсивного зростання туристсько-рекреаційного комплексу було вичерпано, відповідно значно погіршилися позиції національного туристичного продукту у конкурентному середовищі.

Вибір теми обумовлено необхідністю дослідити природно-ресурсний потенціал як складову сфери туризму в Полтавській області. Область має всі необхідні передумови для розвитку туризму: природно-кліматичний потенціал, мінеральні води, привабливі ландшафти, збережені національні традиції і фольклор, архітектурні пам'ятки. Актуальною є потреба детального вивчення, з'ясування перспектив використання складових потенціалу у сфері туризму.

Проблематиці визначення складу сукупного туристично-рекреаційного потенціалу регіону приділялось увагу в працях вітчизняних та закордонних дослідників, зокрема Є. І. Арсенєвої, О.О. Бейдика, В.Г. Гуляєва, П.В. Гудзь, А.В. Дроздова, В.Ф.Кифяка, Є.Ю. Колбовського, О.С. Кускова, О.О. Любіцевої, В.П. Руденка, Н.В. Святохо та інших.

Мета роботи полягає в дослідженні теоретичних та прикладних аспектів використання природно-ресурсного потенціалу як складової сфери туризму взагалі, та в Полтавській області, зокрема. Досягнення поставленої мети забезпечується виконанням наступних взаємопов'язаних завдань:

- розкрити сутність поняття та компонентний склад рекреаційно-туристичного потенціалу регіону;
- виявити сучасні методичні підходи до оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу території;
- оцінити передумови та чинники формування рекреаційно-туристичного потенціалу в регіоні;
- проаналізувати природні ресурси регіону як чинник його туристичної привабливості;
- охарактеризувати історико-культурну компоненту рекреаційно-

туристичного потенціалу регіону;

– дати аналіз інфраструктурній компоненті рекреаційно-туристичного потенціалу Полтавської області.

Об'єктом дослідження є процес туристичної діяльності в Полтавській області. Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні підходи у дослідженні природно-ресурсного потенціалу Полтавського регіону.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань, досягнення мети використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження: методи системного аналізу, методи причинно-наслідкового аналізу, методи порівняльного аналізу, методи прямого структурного аналізу, моделювання.

Інформаційною базою слугували: законодавчі та нормативно-правові акти України, що регламентують діяльність у галузі туризму, матеріали Державної служби статистики України та Департаменту культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації, Головного управління статистики у Полтавській області, праці вітчизняних та зарубіжних вчених з проблематики дослідження природно-ресурсного потенціалу, публікації в наукових періодичних виданнях, матеріали науково-практичних конференцій, дані всесвітньої мережі Інтернет.

Окремі положення кваліфікаційної роботи були апробовані на науково-практичній конференції докторантів, магістрантів і студентів «Молодь і наука: нове бачення та діалектика розвитку» (м. Полтава, 7 квітня 2020 р.).

Структурно робота складається з двох розділів, вступу, висновків, переліку інформаційних джерел, додатків. У роботі використано 3 таблиці, 3 рисунки, 3 додатки (у них 18 таблиць), перелік інформаційних джерел налічує 112 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

1.1. Сутність поняття та компонентний склад рекреаційно-туристичного потенціалу регіону

Виявлення та оцінка туристичного потенціалу – це одне з найважливіших завдань для організаторів туристської діяльності. Для того, щоб вирішувати цю задачу коректно і професійно необхідно досить чітко розуміти зміст поняття, володіти методами дослідження потенціалу.

У загальних тлумачних, а також в енциклопедичних словниках терміном "потенціал" позначаються "можливості, кошти, запаси, які можуть бути використані для вирішення будь-якої задачі" [17, с. 62]. Це універсальне визначення приймається за основу і в туризмі, з наповненням його конкретним змістом залежно від об'єкта та завдань. Сферу використання потенціалу або завдання позначають через відповідний прикметник (наприклад, рекреаційний або туристський потенціал), а об'єкт через відповідне доповнення (наприклад, потенціал Полтавщини).

Одне із сучасних понять "туристський потенціал" традиційно визначається через словоформи, які його творять, або як "сукупність природних і соціокультурних передумов для організації рекреаційної діяльності на певній території" [5, с. 22].

Структура туристського потенціалу представлена низкою ресурсних компонентів. Так, зокрема, в рекреаційному потенціалі виділяють історико-культурні ресурси, лікувально-мінеральні ресурси, територіальні ресурси. Однак, ні в одному з наукових джерел, не подано системне визначення даного поняття, в зв'язку з чим, не враховано один із важливих його компонентів – психологічний ресурс туристичного об'єкта.

Природний рекреаційний потенціал (ПРП) є частиною природного потенціалу, який можна розглядати як здатність природних систем (геосистем, екосистем і т. д.) виробляти якусь продукцію або роботу, що використовується в господарській діяльності людей, яка виражається групою еколого-економічних показників [88, с. 76].

Рекреаційний потенціал розглядається як здатність природного середовища сприяти відпочинку і відновленню сили людини. Під потенціалом рекреаційної галузі слід розуміти розвідані і ті, що знаходяться в експлуатації природні рекреаційні ресурси. Використання рекреаційних ресурсів здатне підвищити потенціал регіону за рахунок припливу коштів від туристичних, оздоровчих та рекреаційних послуг для зовнішніх і внутрішніх споживачів, відновлення і забезпечення умов для ефективного функціонування капіталу.

Під рекреаційними ресурсами розуміється сукупність компонентів природних комплексів і об'єктів історико-культурної спадщини, що формують гармонію цілісності ландшафту, пряме й опосередковане споживання яких робить сприятливий вплив, сприяє підтримці й відновленню фізичного й духовного здоров'я людини [41, с. 76].

Інколи під рекреаційними ресурсами розуміються «компоненти природного середовища і феномени (об'єкти, явища) соціокультурного характеру, які, завдяки певним властивостям, можуть використовуватись для рекреаційної діяльності» [8].

Рекреаційно-туристські ресурси – об'єкти та явища природного, природно-антропогенного, соціально-економічного походження, що використовуються для туризму, лікування, оздоровлення та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів (центрів), їх спеціалізацію та економічну ефективність; сукупність природних, природно-технічних, соціально-економічних комплексів та їх елементів, щосприяють відновленню та розвитку фізичних і духовних сил

людини та при сучасній і перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях використовуються для прямого й опосередкованого споживання, надання рекреаційно-туристських і курортно-лікувальних послуг [42, с. 68].

Під природними рекреаційними ресурсами також розуміють фактори, речовину і властивості компонентів природного середовища, які володіють сприятливими для рекреаційної діяльності якісними та кількісними параметрами, і, служать або можуть служити для організації відпочинку, туризму, лікування і оздоровлення населення. До них належать лікувальні та оздоровчі фактори багатоцільового призначення (ліси, лікувальні кліматичні місцевості, поверхневі води), лікувальні речовини (мінеральні води, грязі, озокерит), а також рекреаційні властивості гірських і передгірських ландшафтів, заповідних територій [107, с. 171].

Важлива складова частина рекреаційного потенціалу – рекреаційні ресурси, під якими розуміють компоненти географічного середовища та об'єкти антропогенної діяльності, які завдяки своїм властивостям, як унікальність, історична або художня цінність, оригінальність, естетична привабливість і лікувально-оздоровча значимість, можуть бути використані для організації різних видів і форм рекреаційних занять [42, с. 143].

У структурі рекреаційно-туристських ресурсів виділяють 2 основні складові: природну та соціально-економічну (природні та історико-культурні ресурси рекреаційної діяльності). Характеристика рекреаційних ресурсів включає дані про якість природних умов, площу (або об'єм), на які ці якості поширюються, тривалість періоду, протягом якого певні якості проявляють свою дію [19, с. 34].

Перелік ресурсів як основи економічного зростання і розвитку туризму, має наступний вигляд:

- земля, водні, лісові та інші рекреаційно-туристичні природні ресурси;

- капітал (фінансові ресурси);
- людські (трудова) ресурси;
- підприємницька сфера, підприємницькі ідеї;
- інновації;
- інформація;
- знання.

Дані ресурси більшою чи меншою мірою використовуються в рекреаційно-туристичній індустрії.

Окремі фахівці впевнені, що туристичні ресурси не існують без наявності відповідних умов, якими є:

- турист;
- конкретне місце, де вони розміщені і/або використовуються;
- бренд, образ, які роблять їх унікальними.

Природні ресурси мають одну з функцій – їх використовують як засіб відновлення фізичних і духовних сил населення, тобто для збереження або підтримки здоров'я людини.

Таким чином, найбільш повним та доцільним визначенням туристичного потенціалу є сукупність приурочених до даного об'єкта (території) природних і рукотворних об'єктів і явищ, а також умов, можливостей і засобів, придатних для формування туристського продукту і здійснення відповідних турів, екскурсій, програм. Тобто, вся сукупність природних, культурно-історичних і соціально-економічних передумов для організації рекреаційної діяльності на певній території.

Рекреація в умовах глобального світового розвитку набуває все більш вагомій ролі, є провідною формою економічного зростання багатьох країн та покращення життя мешканців територіальних громад. Зростання кількості подорожуючих у світі, поступова демократизація суспільного життя та

розширення Шенгенської зони сприяють активізації потоків рекреантів та туристів з України та в Україну. Проте існує низка проблем та диспропорцій у розвитку рекреаційної галузі, пов'язаних із домінуванням неорганізованих рекреантів у рекреаційних потоках, низькою якістю рекреаційних послуг та ін.

В Україні, а також в інших зарубіжних державах право на відпочинок є невід'ємним правом кожного громадянина. Відповідно до ст. 45 Конституції України, «Кожен має право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної відпустки, встановлення скороченого робочого дня з окремих професій і виробництв, скорочення тривалості роботи у нічний час».

Відповідно до Гаагської декларації по туризму, найсуттєвішим і необхідним є право «на відпочинок, вільний час та періодично оплачувану відпустку, а також право використовувати цей час для відпустки, вільних поїздок з освітніми та розважальними цілями і використання благ, що отримуються від туризму, як внутрішнього, так ізовнішнього».

Про масштаби рекреації свідчать такі статистичні дані [111]:

- 20% – тобто 1/5 всього населення світу – щорічно бере участь у рекреаційній діяльності та поїздках;
- 40-55% населення великих міст світу у вихідні дні виїждять за межі міст з рекреаційними цілями;
- рекреаційні витрати в економічно розвинених країнах у 2,3 рази вищі від витрат на одяг і взуття та на 18% вищі від витрат на закупівлю продовольчих товарів.

Отже, відпочинок із привілею у минулому перетворюється у сучасному світі на найважливішу статтю споживчого попиту, стає характерним елементом способу життя. Потреби в рекреаційних послугах є складовою частиною системи суспільних потреб і розвиваються за загальними законами. На формування і розвиток рекреаційних потреб впливають збільшення тривалості

вільного часу, якісна зміна його структури та істотна зміна характеру життєдіяльності людини в умовах науково-технічної революції.

На основі рекреаційних потреб формується попит рекреантів, що виражається не стільки в бажанні, скільки у здатності отримувати рекреаційні послуги. Потреби перетворюються на попит, коли за ними – купівельна здатність людини. На основі взаємодії попиту та пропозиції на рекреаційні послуги виникає рекреаційний продукт.

Рекреаційна діяльність не має принципових відмінностей від інших видів господарської діяльності, але має специфічний продукт – рекреаційну послугу, що являє собою будь-яку діяльність чи вигоду, яку надають клієнтові (рекреанту) на спеціалізованих територіях поза місцем його постійного проживання, й увільний від роботи час, щоб відновити його фізичні та психологічні сили, задовольнити спортивні, оздоровчі, пізнавальні інтереси.

Протягом останніх років близько 51% міжнародних туристичних подорожей здійснюється з метою відпочинку, дозвілля й рекреації, на поїздки з діловими й професійними цілями припадає 15%, а 27% – на специфічні цілі: відвідування знайомих і родичів, паломництво, лікування та ін.

Підтримуючи сформовану у вітчизняній літературі [5, 42, 44, 57] позицію, ми погоджуємось, що рекреація включає в себе три форми проведення вільного часу – туризм, курортно-профілактичне лікування та оздоровлення, відпочинок, і вважаємо туризм хоч і найбільшою та найвагомішою, але складовою рекреації. Адже «туризм – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування» [84], тобто туризм передбачає переміщення людини у термін від 24 годин до одного року (а отже і ночівлю) за межі її постійного місця проживання з обов'язковим поверненням назад для здійснення будь-якої діяльності, що відновлює життєві сили і не пов'язана із заняттями заради заробітку. У свою чергу рекреація, включає увесь

спектр оздоровчо-пізнавальних занять, які здійснюються як у межах свого поселення, так і поза ним [13, с. 14].

Відповідно рекреаційні послуги – це послуги, що відновлюють здоров'я, задовольняють історико-культурні, інтелектуальні потреби, підтримують духовний і фізичний розвиток особи, нормальну життєдіяльність рекреанта. Сферу рекреаційних послуг можна визначити як спеціально організовану систему, функціонування якої спрямоване на обслуговування споживачів рекреаційних послуг (рекреантів), щореалізуються на ринку послуг як самостійний продукт.

Рекреаційні послуги задовольняють потреби населення у відпочинку та змістовному проведенні дозвілля і функціонують за загальними законами світового ринку. Вони є складовою ринку послуг, його видовим компонентом. А головним призначенням послуги є задоволення потреб людини.

Для проведення оцінки туристично-рекреаційного потенціалу території необхідно визначити перелік показників, що характеризують компоненти потенціалу, за якими може здійснюватись оцінка. Обрана система окремих показників повинна вирішувати завдання, пов'язані з підвищенням ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу, плануванням подальшого розвитку сфери туризму й рекреації, прийняттям управлінських рішень щодо доцільності подальшого використання території з туристично-рекреаційною метою. Проведений аналіз компонентної структури туристично-рекреаційного потенціалу дає можливість стверджувати, що на сучасному етапі розвитку суспільства більш складними стають питання, пов'язані з управлінням сферою туризму та рекреації й з ефективним використанням туристично-рекреаційних потенціалів регіонів держави. Це пов'язано, по-перше, з існуванням значних міжрегіональних відмінностей, по-друге, з суб'єктивністю в управлінні туристично-рекреаційної сферою. Суб'єктивний фактор в управлінні призводить до виникнення проблем,

вирішення яких вимагає професійного творчого підходу.

Туристично-рекреаційний потенціал будь-якої території має складну ієрархію й включає в себе багато різних елементів з великою кількістю компонентів. У багатьох випадках використовується лише формальне визначення туристично-рекреаційного потенціалу регіону, без глибокого аналізу сутності й специфіки взаємозв'язків, що виникають між різнорідними елементами, які входять до складу потенціалу. Тобто, при проведенні аналізу туристично-рекреаційного потенціалу регіону, як правило, враховуються далеко не всі важливі структурні елементи, що призводить до неповної та неточної кількісної оцінки, а якісна оцінка, взагалі залишається не врахованою. Визначення складових елементів туристично-рекреаційного потенціалу з точки зору економіки та дослідження його властивостей як системи є надзвичайно актуальним тому що дозволить: по-перше, більш повно виявити елементи, що входять до складу сукупного туристично-рекреаційного потенціалу регіону; по-друге, більш точно розрахувати його величину; по-третє, дослідити можливості інтеграції елементів, що входять до складу туристично-рекреаційного потенціалу регіону [26] (див. рис. 1.1.1).

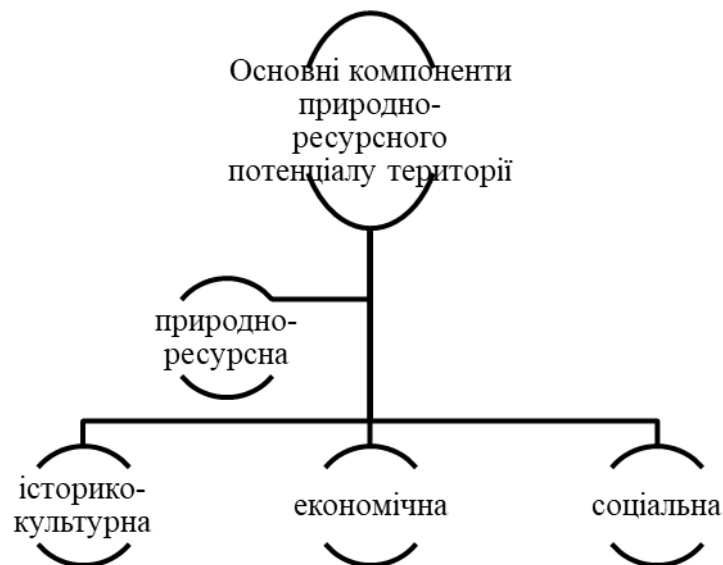

Рис. 1.1.1 Структура ПРП території регіону, складено за [93].

Для вирішення питань, пов'язаних із ефективним використанням туристично-рекреаційного потенціалу та розвитком туристичної діяльності пропонується для застосування системний підхід, адже саме він інтегрує інші підходи в єдиний комплексний підхід, за допомогою якого актуально вивчати особливості існуючих природних та антропогенних ресурсів певної території, діяльність туристично-рекреаційних підприємств у конкурентному середовищі, рівень розвитку інфраструктури туризму, а також їх взаємодію з іншими системами, такими, як політична, правова, економічна й соціальна. Виходячи з системного підходу, можливо проаналізувати територію регіону, де утворився значний туристично-рекреаційний потенціал; вивчити проблеми та принципи регулювання туристично-рекреаційних процесів у регіоні; обґрунтувати необхідність запровадження нових організаційних форм і методів регулювання туристично-рекреаційної діяльності. Системний підхід фактично реалізується через застосування сукупності методів, прийомів та засобів прикладного системного аналізу. Саме системний аналіз на основі врахування впливу внутрішніх та зовнішніх факторів дозволяє “пізнати” об’єкт у його повноті, визначити протиріччя та проблеми функціонування системи. Під системою у загальному вигляді розуміють множину елементів з відносинами і зв’язками між ними, що утворюють певну цілісність [5, с. 94]. Однак, системний підхід щодо аналізу туризму та його потенціалу отримав розвиток відносно недавно.

Туристично-рекреаційній системі притаманні наступні властивості:

- соціальної направленості, тобто основне її завдання – забезпечення соціальної комфортності населення шляхом задоволення туристично-рекреаційних потреб;

- проблемної орієнтованості, тобто туристично-рекреаційна система повинна раціонально та ефективно використовувати наявний потенціал та органічно вписуватись у коло вирішення пріоритетних напрямків розвитку регіону і держави в цілому. Тобто, принциповим моментом у дослідженні

складу сукупного туристично-рекреаційного потенціалу регіону є аналіз його як системи. Російський вчений І. В. Зорін вважає, що туристично-рекреаційна система формується на стику трьох окремих підсистем – природи, суспільства, господарства – й містить у собі компоненти вказаних підсистем: природні туристичні ресурси, туристи (формальна тимчасова суспільна група), туристичні засоби (матеріально-технічні, енергетичні й трудові ресурси, необхідні для обслуговування туристично-рекреаційної системи) [38, с. 52].

Інший російський вчений А. В. Дроздов пропонує для дослідження сукупного туристично-рекреаційного потенціалу виділяти дві основні компоненти: 1) природні й культурні ландшафти; 2) засоби та умови здійснення туристично-рекреаційної діяльності [44, с. 122-129]. Однак, на наш погляд, дана методика не розкриває в повному обсязі зміст туристично-рекреаційного потенціалу, не враховуючи стан та рівень розвитку інфраструктури сфери туризму та рекреації, особливості економічного розвитку території, кадрове забезпечення туристично-рекреаційної сфери, соціальну складову. Тому, ми вважаємо, найбільш обґрунтованим є підхід Н. В. Святохо, за яким туристично-рекреаційний потенціал території розглядається як сукупність чотирьох основних компонентів – природно-ресурсної, історико-культурної, економічної та соціальної, які взаємопов'язані й взаємодіють між собою [93, с. 32].

Тому, управління регіональним розвитком туристично-рекреаційного потенціалу, повинно здійснюватись як синтез двох складових: розвитку науково-практичної діяльності у сфері туризму й удосконалення методів та підходів в управлінні.

У наступному підрозділі будуть розглянуті сучасні методичні підходи до оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу території.

1.2. Сучасні методичні підходи до оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу території

Для успішного та повноцінного використання рекреаційно-туристичного потенціалу області необхідно розробити науково обґрунтовану стратегію і тактику дій розвитку туристичної галузі та інфраструктурних складових. Першим кроком на даному шляху має стати дослідження особливостей, проблем та можливостей конкретного регіону. Потрібно визначити чинники привабливості та загроз розвитку туризму. Тоді дослідження має привести до створення оціночної моделі перспективних можливостей регіону на основі методів статистичних досліджень.

Створення моделі формування та ефективного використання рекреаційно-туристичного потенціалу регіону відповідає певний алгоритму:

1. Обґрунтування аналітичних показників, створення груп кількісних та якісних показників.
2. Дослідження динаміки та співвідношення показників та переведення окремих показників у індекси.
3. Вибір методів аналізу та обробки даних, групування матеріалу за кластерами на основі принципів перспективності.
4. Обґрунтування інтегрального показника та оцінка рівня впливу всіх вибраних факторів на інтегральний.
5. Виявлення сильних і слабких сторін, загроз та можливостей окремих інфраструктурних елементів регіональної системи туристичної галузі.
6. Розробка тактичних шляхів із покращення ситуації та максимального застосування всіх потенційних можливостей регіону.

Облік стану природних ресурсів і визначення їх господарського значення базуються в Україні на системі природно-ресурсних кадастрів – сукупності відомостей про кількісний і якісний стан природних ресурсів, їх економічну

оцінку. Кадастр рекреаційних ресурсів повинен включати державний облік, якісну і кількісну оцінки, визначення придатності до того чи іншого виду рекреаційного та іншого використання, шляхи економного використання, охорони і примноження ресурсів. Таким чином, кадастр допоможе не тільки зберегти і цілеспрямовано, економно використати весь комплекс рекреаційних ресурсів, але і покращити, примножити їх, резервувати для майбутнього використання. Діючим законодавством передбачається ведення земельного, водного, лісового і надрового кадастрів [50, с. 98].

Антропогенні туристичні ресурси істотно відрізняються від природних, але взаємопроникнення в туристичних регіонах робить це розмежування достатньо умовним. Хоч, є ресурси які створені людиною, але їх подальше використання повністю піддається природним закономірностям, маючи певне територіальне розміщення, географічні особливості, самі по собі не є туристичними ресурсами [85]. Перехід об'єктів та явищ природного і антропогенного походження у нову якість повинно відбуватися поетапно (рис. 1.2.1).

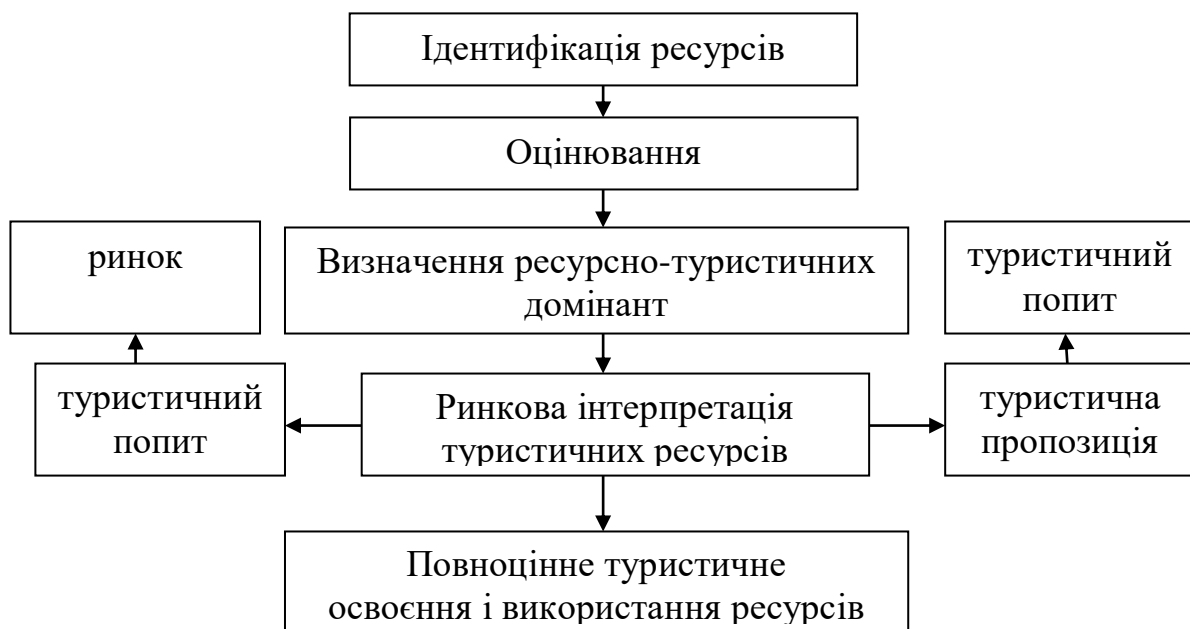

Рис. 1.2.1 Етапи перетворення природних і антропогенних об'єктів у туристичні ресурси, складено за [85]

Слід мати на увазі, що певний період туристичні ресурси існують в умовах, коли вони вже набули властивість атрактивності, але не дістали ще туристичної популярності, тобто перебувають фактично у стані ресурсних запасів.

Оцінка рекреаційних ресурсів буває диференційною та інтегральною, Диференційна оцінка дається кожному окремому ресурсу, його властивості або особливості в межах регіону або країни в цілому. Інтегральна оцінка дається певній ділянці території, яка відрізняється однорідністю і набором дискретних за розподілом в її межах окремих видів ресурсів. Диференційна оцінка сприяє визначенню об'єму розвитку того чи іншого виду рекреації, який базується наданому ресурсі, інтегральна оцінка дозволяє визначити оптимальне співіснування різних видів рекреації на певній території, з'ясувати обмеження і допустимі навантаження рекреантів на ландшафт [28, с. 124].

Для оцінки природного блоку ресурсів, виділяються такі складові:

а) орографічні ресурси; б) кліматичні ресурси; в) гідрографічні ресурси; г) рослинні ресурси;

Вибір цієї групи віддзеркалює значимість даних ресурсів для організації рекреаційно-туристської діяльності.

При оцінці орографічних ресурсів до уваги приймаються якісні характеристики рельєфу, враховуються найбільш відомі гірські вершини, які знаходяться в межах тієї чи іншої області [5, с. 18]. Таким чином, 1 балом можна оцінювати орографічні ресурси переважно рівнинних областей (районів); 5 балами – територія переважно гірських та передгірських областей (районів); 2-4 балами – орографічні ресурси «проміжних» територій.

Кліматичні ресурси оцінюють за такими показниками: 1) середня температура липня; 2) тривалість періоду з температурою понад +10 °С; 3) річна кількість опадів.

При оцінці середньої температури липня з двох показників (які містять

кліматичні довідники) до уваги беруть найнижчі показники місяця, що розцінювалось, як більш вагома (більш контрастна), ніж найвищі показники, межа температурної комфортності, її нижній рівень (1 бал). Отже, 1 бал – +16,0...+ 17,9 °С; 2 бали – 18,0...+ 18,9 °С; 3 бали – +19,0...+19,9°С; 4 бали – +20,0...+20,9 °С; 5 балів – +21,0...+23,0 °С.

При оцінці річної кількості опадів з двох-трьох показників враховуються лише максимальні, що розцінюються, як більш вагома, ніж мінімальні показники, межа комфортності, її найнижчий рівень (1 бал). Це, поряд з іншими аргументами, пояснюється традиційно більш позитивним ставленням населення до сонячних (бездошових) днів, ніж до дошових. Отже, 1 бал – 1000-1500 мм; 2 бали – 700-999 мм; 3 бали – 600-699 мм; 4 бали – 500-600 мм; 5 балів – менше 500 мм [5, с. 20-23].

До гідрографічних ресурсів відносять площі актуальних смуг (зон «крайового ефекту») і рекреаційних акваторій, які обраховуються за відповідною методикою. Гідрографічні РТР включають такі характеристики водних об'єктів (морів, річок, водосховищ, озер):

- 1) площа актуальних смуг і рекреаційних акваторій морів;
- 2) площа актуальних смуг та акваторій річок;
- 3) площа актуальних смуг та акваторій озер;
- 4) площа актуальних смуг та акваторій водосховищ.

Зважаючи на те, що розміри (площа) акваторій річок, озер, водосховищ значно менші, ніж морів, а також те, що для рекреації використовується не тільки прибережна частина річок, озер, водосховищ, а й інші, більш віддалені, глибокі ділянки (рибалка, рух пасажирського судна під час круїзів по фарватеру річки, водосховища та ін.), враховується вся акваторія останніх. Іншими словами, під рекреаційною акваторією розуміється вся водна поверхня певної річки, озера, водосховища. Бал оцінки гідрографічних ресурсів адміністративних одиниць визначається за часткою загальної площі актуальних

смуг та рекреаційних акваторій морів, річок, озер, водосховищ від площі адміністративної одиниці. При визначенні балу гідрографічних ресурсів варто виходити з того, що: 1 бал – 1,0-5,0%; 2 бали – 5,1-10,0%; 3 бали – 10,1-15,0%; 4 бали – 15,1-20,0%; 5 балів – понад 20,0%.

При бальній оцінці рослинних ресурсів до уваги приймається 2 характеристики лісопокритої площі території (лісам, як більш вагомому для організацій рекреації та туризму типу рослинності, віддається перевага у порівнянні з іншими типами – рослинністю степів, луків, боліт): 1) площа лісів; 2) залісення території.

При визначенні балу площі лісів варто виходити з того, що: 1 бал – до 20 км²; 2 бали – 20-39 км²; 3 бали – 40-59 км²; 4 бали – 60-79 км²; 5 балів – площа області становить понад 79 км² (табл. А. 3). При визначенні балу залісення території варто виходити з того, що: 1 бал – до 10,0%; 2 бали – 1,0-1,9%; 3 бали – 2,0-2,9%; 4 бали – 3,0-3,9%; 5 балів – понад 3,9% залісеності території району.

Інтегруючий бал оцінки рослинних ресурсів області визначався як сума складових балів оцінки площі лісів та залісеності території. При визначенні балу рослинних ресурсів виходять з того, що: 1 інтегруючий бал – 2-3 складові бали; 2 бали – 4-5; 3 бали – 6-7; 4 бали – 8-9; 5 балів – 10.

Інтегральна оцінка природного блоку. Інтегруючий бал природного блоку регіонів України визначається як сума складових балів оцінки геологічних, орографічних, спелеологічних, рослинних, гідрографічних, тваринних, кліматичних ресурсів. При визначенні балу природного блоку слід застосовувати таку градація: 1 інтегруючий бал – 8-10 складових бали; 2 бали – 12-14; 3 бали – 15-17; 4 бали – 18-20; 5 балів – 20-23 (див. табл. А. 9).

Оцінка природно-антропогенних рекреаційно-туристських ресурсів регіонів. В основу бальної оцінки природно-антропогенних РТР покладають площу природоохоронних територій районів області (див. табл. А. 5). При визначенні балу природно-антропогенного блоку варто виходити з того, що: 1

бал – до 1,5; 2 бали – 1,5 – 2,8; 3 бали – 2,8 – 4,7; 4 бали – 4,7-9,5; 5 балів – понад 10 тис. га.

Історико-культурні рекреаційні ресурси – це пам'ятки культури, створені людиною, які мають суспільно-виховне значення, пізнавальний інтерес і можуть використовуватись для задоволення духовних потреб населення. В комплексі рекреаційних ресурсів особливе місце займають розміщені в містах та селах культурно-історичні ресурси, що є залишками минулих епох. Вони служать передумовою для організації культурно-пізнавальних видів рекреаційних занять і на цій основі оптимізують рекреаційну діяльність в цілому, виконуючи досить серйозні виховні функції [17, с. 53].

Утворені культурно-історичними об'єктами простори в певній мірі визначають локалізацію рекреаційних потоків і напрями екскурсійних маршрутів [41, с. 112].

Культурно-історичні об'єкти поділяються на матеріальні і духовні. Матеріальні охоплюють сукупність засобів виробництва та інших матеріальних цінностей суспільства на кожній історичній стадії його розвитку, а духовні – сукупність досягнень суспільства в освіті, науці, мистецтві, літературі, в організації державного і суспільного життя, в праці і побуті.

До них прийнято відносити тільки ті культурно-історичні об'єкти, які досліджені науковими методами і оцінені як такі, що мають суспільне значення і можуть бути використані при існуючих технічних і матеріальних можливостях для задоволення рекреаційних потреб деякої спільності людей протягом певного часу [13, с. 87].

Серед культурно-історичних об'єктів провідна роль належить пам'яткам історії і культури, які відрізняються найбільшою привабливістю і на цій основі служать головним засобом задоволення потреб пізнавально-культурної рекреації. В залежності від основних ознак пам'ятки історії і культури поділяються на п'ять основних видів: історії, археології, містобудування та

архітектури, мистецтва, документальні пам'ятки. Так, до пам'яток історії можна віднести споруди, пам'ятні місця і предмети, пов'язані з найважливішими історичними подіями в житті народу, його культурою і побутом, розвитком суспільства, держави, науки і техніки [39, с. 28].

Пам'ятки археології – це кургани, залишки давніх поселень, укріплень, виробництв, каналів, доріг, давні місця захоронень, наскальні зображення, старовинні предмети, ділянки історичного культурного шару давніх населених пунктів.

Найхарактерніші для пам'яток містобудування і архітектури наступні об'єкти: архітектурні ансамблі і комплекси, історичні центри, квартали, площі, вулиці, залишки давнього планування і забудови міст та інших населених пунктів; споруди промислової, воєнної, культової архітектури, а також пов'язані з ними витвори монументального, образотворчого, декоративно-прикладного, садово-паркового мистецтва, природні ландшафти [46, с. 132].

До об'єктів рекреаційної галузі можна віднести й інші об'єкти, пов'язані зісторією, культурою і сучасною діяльністю людей: оригінальні підприємства промисловості, сільського господарства, транспорту, наукові і вищі навчальні заклади, театри, спортивні споруди, ботанічні сади, зоопарки, океанарії, етнографічні і фольклорні ансамблі, а також збережені народні звичаї, святкові обряди і т.д. [61, с. 74]. Всі об'єкти, які використовуються в пізнавально-культурній рекреації, поділяються на дві групи – нерухомі і рухомі.

Першу групу становлять пам'ятки історії, містобудування та архітектури, археології і монументального мистецтва та інші споруди. З позицій пізнавально-культурної рекреації важливим є те, що об'єкти цієї групи є самостійними поодинокими або груповими утвореннями.

До другої групи належать пам'ятки мистецтва, археологічні знахідки, мінералогічні, ботанічні і зоологічні колекції, документальні пам'ятки та інші речі, предмети і документи, які можна легко переміщати. Використання

рекреаційних ресурсів цієї групи пов'язане з відвідуванням музеїв, бібліотек і архівів, де вони звичайно концентруються.

Для оцінки історико-культурних рекреаційних ресурсів, варто оцінити наступні розділи блоку [5].

1. В основу бальної оцінки архітектурно-історичних РТР покладають кількість найвизначніших архітектурно-містобудівних споруд. При визначенні балу архітектурно-історичного блоку регіонів України виходять з того, що: 1 бал – до 2, 2 бали – 2–4, 3 бали – 4–6, 4 бали – 6–8, 5 балів – понад 8 пам'яток.

В основу бальної оцінки біосоціальних РТР було покладають кількість найвизначніших біосоціальних ресурсів. При визначенні балу біосоціального блоку районів виходять з того, що: 1 бал – до 2, 2 бали – 2–4, 3 бали – 4–6, 4 бали – 6–10, 5 балів – понад 10 [5, с. 90-102].

В основу бальної оцінки подієвих РТР покладають кількість найвизначніших подієвих ресурсів. При визначенні балу подієвого блоку районів Полтавської області слід виходити з того, що: 1 бал – до 2, 2 бали – 2–4, 3 бали – 4–6, 4 бали – 6–8, 5 балів – понад 8 подій.

При бальній оцінці інфраструктурних РТР регіонів розглядаються такі показники: 1) кількість закладів оздоровлення та відпочинку; 2) кількість туристських готелів. Бал оцінки інфраструктурного блоку адміністративної одиниці визначався за загальною кількістю туристських готелів, закладів оздоровлення та відпочинку. При визначенні балу інфраструктурного блоку виходили з того, що: 1 бал – 1–3; 2 бали 3–5; 3 бали 5–7; 4 бали – 7–10; 5 балів – понад 10 рекреаційно-туристських закладів [5, с. 104].

У наступному параграфі до розгляду пропонуються передумови та чинники формування рекреаційно-туристичного потенціалу у Полтавській області.

1.3. Передумови та чинники формування рекреаційно-туристичного потенціалу в регіоні

При сучасних темпах роботи і життя, витрати на відпочинок, особливо пов'язаних з подорожами, швидко переходять в розряд першочергових, життєво необхідних. За даними опитувань, проведених Всесвітньою туристичною організацією, туризм і потреба в їжі відносяться до розряду тих, від яких найважче відмовитись: люди віддають перевагу тому, щоб краще відпочити, здійснивши цікаву туристичну подорож, відмовившись від інших потреб [53, с. 94]. Однак, варто зауважити, що глобальна пандемія COVID – 19 вносить істотну корективу у дане твердження.

Соціально-економічний розвиток регіону характеризує якісний стан суспільного виробництва, природних і людських ресурсів [31, с. 58]. Основні показники економічного і соціального розвитку регіонів складають окремий самостійний розділ Державної програми економічного і соціального розвитку України. Цей розділ являє собою регіональний зріз Державних програм і дає уявлення на основі ретроспективних даних про наступні зміни у розвитку соціально-економічних процесів у територіальному аспекті. Основні показники соціально-економічного розвитку регіонів відображають найважливіші регіональні відтворювальні цикли і характеризують їх територіальні зміни [4, с. 12].

Система основних загальноекономічних показників, які підлягають аналізу, визначається програмами і планами розвитку господарства регіонів і країни в цілому, і підлягають статистичному обліку. До складу цих показників включають найвагоміші, які дають уявлення про зміни рівня життя і соціального захисту населення, раціонального використання ресурсів (природних, трудових і фінансових), підвищення ефективності виробництва, темпів структурних перетворень у господарстві країни [4, с. 15].

Із метою розкриття найважливіших тенденцій і проблем у розвитку господарських комплексів регіонів має проводитися структурний аналіз стану соціально-економічної ситуації. Саме вона принципово впливає на розвиток сфери туризму взагалі, і окремих складових, зокрема. Основна увага приділяється аналізу тих процесів, які негативно вплинули на ефективність виробництва у провідних галузях економіки і рівні життя населення. Також вказуються і позитивні тенденції, які відбуваються в регіонах у зв'язку з реформуванням економіки, розвитком підприємництва, виконанням програмних заходів Уряду та місцевих органів влади [2, с. 17]. До основних показників соціально-економічного розвитку регіону належать:

- валовий внутрішній продукт;
- середньорічна чисельність населення та чисельність працівників, зайнятих у господарстві;
- обсяг продукції промисловості, валова продукція сільського господарства, виробництво товарів народного споживання;
- доходи і видатки місцевих бюджетів;
- грошові доходи населення;
- обсяг роздрібного товарообігу і обсяг реалізації платних послуг населенню;
- обсяг експорту товарів;
- баланси основних видів промислової і сільськогосподарської продукції;
- середні ціни на основні види продукції [49, с. 18].

Зростання рекреаційних потреб і розвиток туризму відповідно, визначаються розвитком матеріального виробництва. Розвиток нових технологій і автоматизація виробництва ведуть до корінного перетворення життєдіяльності (табл. 1.3.1). Звичайно, варто відзначити радикальний вплив COVID – 19, як на загальноекономічну ситуацію в країні, так і на сферу туризму, особливо на найближчі туристичні сезони.

Таблиця 1.3.1

Класифікація соціально-економічних факторів, що впливають на розвиток туризму, складено за [14]

Фактори	
генеруючі	реалізуючі
Розвиток суспільного виробництва	зростання матеріального і культурно-освітнього рівня
Трудова діяльність	зростання фонду вільного часу
Потреба у відновленні працездатності та здоров'я	розвиток транспорту і комунікацій
Урбанізація	Розширення сфери обслуговування

Сучасна діяльність при обмеженій руховій активності людини супроводжується надмірним емоційним напруженням. Все це вимагає інтенсивного відновлення сил, яке може бути реалізовано в процесі активного відпочинку туризму [14, с. 52].

Потреба у відновленні працездатності та здоров'я: зниження фізичної активності в процесі трудової діяльності посилюється незбалансованим харчуванням, коли надмірне споживання їжі поєднується з недостатньою фізичною активністю людини і надходження калорій перевищує витрати. У цілому гіподинамія і переїдання поглиблюються шкідливими звичками суспільства споживання. Ці причини призводять до скорочення тривалості життя, висуваючи рекреаційну діяльність в якості необхідної умови життєдіяльності [61, с. 18].

Урбанізація внесла значний внесок у поліпшення матеріальних і культурних умов життя населення, перетворила структуру життєдіяльності. Разом з тим процес урбанізації призводить до зміни природних умов життя, ізолює людину від природного оточення, змінює кліматичні, атмосферні та інші природні процеси, що в ряді випадків негативно впливає на здоров'я людини. Висока щільність населення, велика кількість інформації, висока частота міжособистісних контактів, значні транспортні переміщення є причинами так

званого стресу [71, с. 81].

Полтавська область має значний потенціал для інтенсивного розвитку туристично-рекреаційної сфери, зокрема: курортів, розвитку зеленого та етнічного туризму – це мінеральні води, об'єкти історико-архітектурної спадщини, традиційні народні промисли. Також для області характерний відносно незначний ступінь антропогенного забруднення довкілля в місцях курортів та об'єктів історико-архітектурної спадщини, досить однорідний етнічний склад населення з орієнтуванням на українські традиції. Ця сильна сторона підтримується тенденцією орієнтування українського населення на відпочинок та туризм у межах стабільних регіонів України.

Реалізуючи туристичний потенціал Полтавщини та відкриваючи нові можливості для шукачів вражень, ще у 2008 році вперше офіційно впроваджено новий вид туризму – яхтовий (в місті Горішні Плавні). Яхтовий туризм, це одно-, дво-, триденні тури Дніпром, з ночівлею в палатках на дніпровських острівцях, вечерею, зготованою на вогнищі, ознайомлення з краєвидами. До уваги учасників подорожі старовинне козацьке селище Келеберда, новозбудована церква, яка є взірцем відродження духовності та повернення нації до віри; Полтавський гірничозбагачувальний комбінат у місті Горішні Плавні; музей, в якому зібрана колекція, що відображає історію створення міста, оглядовий майданчик гірничо-видобувного кар'єру, вантажні машини, що мають вагу 150 тон та діаметр колеса 3,15 метрів; подорож у козацькому стані села Григоро-Бригадирівка, Кобеляцького району, де учасники туру мають можливість доторкнутись до козацьких старожитностей, потримати лук, палицю, ознайомитися з іншою оборонною козацькою зброєю, катання на конях.

Створено банк даних інвестиційних проектів туристичної галузі, в який увійшло 40 пропозицій з усіх районів області. У ньому:

- Гадяцький ландшафтний історико-культурний туристично-оздоровчий

парк «Гетьманська столиця» та розбудова туристичної інфраструктури Гадяцького району;

- парк відпочинку «Кочубеївський» історико-культурного комплексу «Диканька», смт. Диканька;
- будівництво готельного комплексу «Полузеро», смт. Диканька;
- влаштування ландшафтного дендропарку «Диканський» з готельним комплексом, смт. Диканька;
- будівництво санаторно-рекреаційного комплексу «Кришталевий Удай», м. Пирятин;
- відновлення архітектурно-паркового комплексу та реконструкція колишнього маєтку Закревських, с. Березова Рудка, Пирятинського району;
- відновлення архітектурно-паркового комплексу та реконструкція колишнього маєтку Муравйових-Апостолів, с. Хомутець, Миргородського району та ін. [105].

У рамках Стратегії розвитку Полтавської області на період до 2020 року [105] існує операційна ціль «Реалізація туристичного потенціалу регіону», з основними положеннями якої варто ознайомитися:

1. Загострення конкуренції на міжнародному туристичному ринку за перерозподіл глобального туристичного потоку зумовлює посилення ролі органів виконавчої влади у формуванні, просуванні національного та регіональних туристичних продуктів. Створення сприятливого клімату для розвитку сфери туризму, залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури, створення об'єктів відпочинку та додаткових робочих місць – основні операційні цілі та завдання Стратегії.

2. Для підвищення конкурентоспроможності обласного туристичного продукту на вітчизняному туристичному ринку, забезпечення високої технічної та функціональної якості усіх складових регіонального туристичного продукту потребує належного вирішення питання пристосування природних територій,

об'єктів культурної спадщини для туристичних відвідувань, забезпечення їх відповідною інфраструктурою та інформаційним облаштуванням.

3. Розвитку санаторно-курортної сфери області сприятиме прийняття Закону України «Про оголошення природних територій міста Миргорода Полтавської області курортом державного значення» [80]. Полтавщина здавна славиться джерелами мінерально-лікувальних, оздоровчих вод, які ефективно застосовуються у 12 санаторно-курортних закладах області (м. Миргород, смт. Велика Багачка, Зіньківський, Новосанжарський райони).

Сталий розвиток туристичної галузі передбачає: впорядкування використання туристичних ресурсів; забезпечення доступності туристичних послуг для всіх категорій населення; збереження та зростання кількості робочих місць; високу соціальну та екологічну ефективність, формування позитивного туристичного іміджу області; збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів; високу економічну ефективність.

Внаслідок цього передбачаються наступні очікувані результати:

- зростання потоку внутрішніх туристів на 10% щорічно;
- зростання потоку в'їзних туристів на 10% щорічно;
- збільшення обсягів наданих туристичних послуг на 7 % щорічно;
- збільшення частки сфери туризму і діяльності курортів у валовому внутрішньому продукті до 5% загального обсягу;
- збільшення на 5% щорічно кількості готелів та інших засобів тимчасового розміщення;
- збільшення на 5% щорічно кількості робочих місць у туристично-рекреаційній та туристичній сферах;
- створення умов для впровадження ефективної маркетингової та інформаційної політики з підтримки обласного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках;
- приведення технічної та функціональної якості обласних об'єктів

туристичного відвідування та об'єктів туристичної інфраструктури до сучасних вимог, директив ЄС та рекомендацій ЮНВТО.

Однак, уже зараз варто говорити про певне коригування результатів, у зв'язку з наслідками пандемії.

Важливе значення під час туристичної подорожі відіграють об'єкти дозвілля, що представлені в регіоні (табл. 1.3.2).

Таблиця 1.3.2

Об'єкти дозвілля Полтави, складено за [105]

Назва об'єкту	Характеристика
Комунальне підприємство «Палац дозвілля» (Листопад)	Глядацька зала палацу вміщує 1200 місць, оснащена сучасною звуковою та освітлювальною технікою. Інфраструктура палацу дозволяє проводити різноманітні конференції, семінари, виставки.
Комунальне підприємство культури і мистецтв «Полтавська обласна філармонія»	Обласна філармонія заснована одразу після визволення м. Полтава від фашистських загарбників у 1943 році. Творчі колективи представляють найкращі твори українського фольклору, народну та сучасну пісні, класичну музику і танець.
Полтавський академічний обласний український музично-драматичний театр імені М. В. Гоголя	На вулиці Пушкіна знаходиться улюблене місце відпочинку юних полтавців – Полтавський обласний театр ляльок. Сучасний, спеціально для нього побудований будинок – вдалий зразок української народної архітектури. Вже не одне покоління виросло на добрих казках і пригодах, що розігруються на його сцені. За час свого існування він подарував малюкам більше 150 вистав, які подивилися близько 8 млн. чоловік. Репертуар: вистави за класичними творами: «Різдвяна ніч», «Русалонька», «Лісова пісня», «Пан Коцький», «Тигреня Петрик», всього –18 вистав для дітей.
Полтавський міський будинок культури	Один із найстаріших будинків культури в Україні. На сьогоднішній день при будинку культури працює 31 клубне формування, із них 5 колективів мають звання народних. Візитівкою Полтавського будинку культури є заслужений ансамбль пісні і танцю України ім. В. Міщенка. Серед інших колективів: зразковий ансамбль сучасного естрадного танцю «Гарний настрій», ансамбль сучасного танцю «Ювента», творчий центр Наталії Май, зразкова циркова студія «Молодість».

Одними з найраших передумов розвитку туризму володіє Кременчуцький район. Завдяки своєму географічному положенню на перетині важливих транспортних (залізничних, автомобільних, водних) комунікацій, наявності

корисних копалин, розвиненої інженерної і транспортної інфраструктури, наявності рекреаційного потенціалу та земель сільськогосподарського виробництва, посідає одне з провідних місць в Полтавській області. Він налічує 17 заповідних об'єктів. Площа заповідного фонду 6511,75 га, що становить 5,8% від території району.

Для сприяння розвитку туризму в Кременчуцькому районі, і громадах, зокрема, створення умов для задоволення рекреаційних потреб населення, забезпечення раціонального використання та збереження туристичних ресурсів, природного та історико-культурного середовища проводяться туристичні екскурсії в с. Келеберда, надаються послуги сільського зеленого туризму господарями садиб сіл Білецьківка, Чечелеве, Маламівка.

Важливим елементом для розвитку туристичної складової Кременчуцького району Полтавської області є фестивалі та ярмарки, основними з яких є:

- «Різдвяний ярмарок веселоців та смаку» – 7 січня;
- «Андріївські вечорниці» – 13 грудня;
- «Гарбузовий фест-квест» – перша субота жовтня;
- Всеукраїнський полуничний фестиваль «Білецьківський край – полуничний рай» – перша субота червня.

У програму розвитку туризму Полтави було закладено принцип "3D". Тобто матеріальна, мовна, фізична доступність міських музеїв (музеї-садиби Короленка, Мирного, літературно-меморіальний музей Котляревського, музей "Поле Полтавської битви" та Художня галерея ім. Ярошенка) для полтавців і гостей міста. Ці музеї наразі – найдешевші в Україні: 10 грн. – за дорослий квиток, 5 грн. – за дитячий, екскурсійне обслуговування – 40-60 грн. У той же час у музеї-садибі Гоголя, що у Шишацькому районі, за екскурсію доведеться викласти 200 грн., а за дорослий квиток – 20. У рамках мовної доступності всі музеї забезпечені приладами для аудіоекскурсій українською, російською,

англійською та німецькою мовами. А ті з музейників, що здатні кваліфіковано провести екскурсію будь-якою іноземною мовою, крім російської, з 2019 року отримують доплату.

Вияви фізичної доступності – зручні велопарковки та пандуси для людей із обмеженими можливостями. Пандуси мають бути у музеї Полтавської битви та в садибі Короленка. А в садибі Панаса Мирного обладнано дзвінок для виклику працівників, які допоможуть людині на інвалідному візку дістатися всередину музею.

Саме на ці напрямки витрачається лєвова частка з тих 200 000 гривень (0,37% усіх витрат "на культуру" в місті), що їх приблизно щороку виділяють з міського бюджету для підвищення туристичної привабливості Полтави. На ці ж кошти друкують путівники, буклети, іншу презентаційну літературу (досі останній путівник по Полтаві датувався 1980 роком), купують бахіли для картинної галереї, беруть участь у туристичних виставках.

Цікавими є приватні ініціативи – мистецькі, спортивні, соціальні – які не отримують з міського бюджету жодної копійки. Це при тому, що подієвий туризм у Полтаві розвинений украй слабо.

Отже, історія Полтавської області багата на визначні події та видатні постаті, пам'ять про які втілена в туристичних історико-культурних ресурсах. Забезпеченість природними ресурсами області дозволяє розвивати рекреаційний напрям у туризмі. Важливим аспектом використання ресурсів є забезпечення об'єктами туристичної інфраструктури, які представлені закладами розміщення, харчування, дозвілля та торгівлі сувенірними виробами. Важливою умовою розвитку туристично-рекреаційних ресурсів є забезпечення належного рівня ефективності їх використання.

Розвиток туризму є не тільки важливим чинником економічного розвитку країни, але й соціального, культурного та духовного. Саме рекреація та туризм можуть активно сприяти ефективній реалізації концепції сталого розвитку, яка

спрямована як на економічне зростання, так і на соціальний прогрес, охорону довкілля та загалом – гуманістичний, етичний і культурний розвиток. Тому особливо актуальним є вплив рекреації та туризму на соціальні показники економічного розвитку як окремих територій, так і усєї країни.

Для депресивних, кризових територій рекреаційно-туристична діяльність може стати потужним чинником розвитку, адже вона забезпечує зайнятість населення, може певною мірою не потребувати великих інвестицій та сприяти сталому розвитку даної місцевості. На думку експертів Всесвітньої туристичної організації ООН, якщо в регіонах з активною добре диверсифікованою економікою туризм не має безумовного соціально-економічного ефекту, то саме у кризових регіонах він є фактором соціально-економічного зростання, слугує ефективним способом забезпечення зайнятості та скорочення бідності. Протягом останніх років за багатьма основними показниками (економічне зростання, надходження іноземної валюти, інвестиції та кількість робочих місць) динаміка розвитку туризму була максимальною саме в кризових та слабо розвинених регіонах [112].

У кризових регіонах туризм нерідко є альтернативою іншим формам діяльності, які потребують значних інвестицій, сучасних технологій або наявності специфічних природних умов. Сучасні тенденції розвитку рекреації та туризму доводять, що для них ефективне функціонування можливе у формах екотуризму, зеленого туризму, основним ресурсом яких є чисте повітря і віддаленість від міських поселень. Такі форми рекреаційно-туристичної діяльності здатні порівняно швидко забезпечити прискорення соціально-економічного розвитку.

У наступному розділі буде висвітлено оцінку рекреаційно-туристичного потенціалу регіону.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

2.1. Природні ресурси регіону як чинник його туристичної привабливості

Полтавська область розташована в центральній частині Лівобережної України. Північні райони області розташовані в лісостеповій, південні – у степовій зоні. На півночі межує з Чернігівською і Сумською, на сході – з Харківською, на півдні – з Дніпропетровською та Кіровоградською, на заході з Черкаською та Київською областями. Площа 28,7 тис. км² (4,8% площі території України). Населення 1400,5 тис. чоловік (3,3% населення України) [65, с. 6].

Полтавщина надзвичайно багата на природні ресурси та лікувальні чинники. Цьому сприяють географічне положення, геологічна будова та гідрогеологічні умови.

Орографічні рекреаційні ресурси. Поверхня області має загальний нахил з півночі-північного сходу на південь-південний захід. Цей же напрямок простежується й для гідрографічної сітки. Максимальна абсолютна відмітка рельєфу (202,6 м) на Лівобережжі області розташована за 5 км на захід від Опішні на правобережній Придніпровській височині найвища точка поверхні +204 м (вершина горба за 4 км на південь від Крюківського району міста Кременчук). Цей горб називають «Деївською горою». Найнижча точка поверхні Полтавщини (64 м) – це берег Дніпродзержинського водосховища (середній уріз води в ньому). Середній похил поверхні по профілю між цими відмітками становить 0,98 км [85].

Зниження в межах Придніпровської низовини відбувається нерівномірно, наприклад Глобинський, Карлівський, Котелевський райони (табл. А. 1). Ярусність рельєфу обумовлена більшою інтенсивністю підняття на північному

сході області. Таких ярусів, що ступінчасто знижуються, деякі вчені налічують більше 20. Вони і складають Придніпровську низовину. Максимальні відмітки рельєфу рівнини в межах міста Полтави +159,2 м (Поле Полтавської битви); мінімальні +78 м (уріз р. Ворскли під мостом траси Київ – Харків) [72, с. 17].

Серед інших типів рельєфу слід виділити древні («шишаки») та сучасні зсуви, приурочені до крутих берегів рік. За оцінкою, їх загальна площа складає 253,5 км². Шишаковий (яружно-зсувний останцево-горбистий) рельєф характерний для річкових долин Полтавщини [69, с. 37].

Поверхню Полтавської області слід вважати рівнинною та «проміжною», зважаючи на бали, що були присвоєні кожному з районів. Можемо зробити висновки, що території області притаманна низька привабливість орографічних ресурсів та потенціал області у розвитку таких видів туризму, як спелео, гірський, гірськолижний та інші є незначним, майже неможливим.

Кліматичні ресурси. Клімат області помірно континентальний з помірно холодною зимою та теплим літом. Пересічна температура січня -6,5°, -7,5°, липня +20, +21°. Тривалість безморозного періоду 162-182 дні, з температурою понад +15° – 105-117 днів. Територія Полтавської області належить до недостатньо вологої, теплої, крайній південний схід (Котелевський, Гадяцький, Зінківський райони) – до посушливої, дуже теплої агрокліматичних зон. З несприятливих кліматичних явищ на території області спостерігаються суховії (10-12 днів на рік), ожеледь (понад 10 днів). В останні десятиліття ХХ – поч. ХХІ ст. кліматичний характер змінюється. Літо стає прохолоднішим, а зима – м'якшою [65, с. 24].

Якісні зміни в природі восени проявляються у скороченні світлового дня майже на 5 годин, значними зниженнями температур (до 8°C), збільшенням кількості хмарних і туманних днів, а також днів з опадами. Зростає швидкість вітрів [77].

В цілому клімат Полтавської області можна оцінити як помірно

комфортний (середній бал по області – 3, максимум в (5 балів) отримали Кобеляцькому та Кременчуцькому райони.

Територію Полтавської області в цілому слід вважати сприятливою для літнього оздоровлення, лікування, туризму, адже на території 4 адмінідиниць тривалість періоду з температурою понад + 10°C складає близько півроку (Новосанжарський, Козельщанський, Кременчуцький, Кобеляцький) або 172-183 дні, на решті території (21 район) тривалість відповідного періоду становить 145-170 днів. Своєрідним виключенням є Гадяцький район, де середня тривалість періоду з температурою понад +10°C складає 135 днів.

Гідрологічні ресурси. На території Полтавської області налічується 146 річок (водотоків довжиною понад 10 км) загальною довжиною 5100 км. Серед них дві великі (понад 500 км) – Дніпро і Псел; дев'ять середніх (довжиною 101...500 км); 135 малих річок (100 км і менше). Є також приблизно 1600 струмків. Середня густота річкової мережі 0,27 км/км² (по Україні – 0,25 км/км²).

Найбільший цей показник для басейнів Псла і Хоролу – в центральній частині Полтавщини (0,40 км/км²) [73, с. 21].

Річки Полтавщини живляться в основному сніговими водами (55-60% від загального об'єму стоку), хоч більша кількість річної суми опадів випадає в тепле півріччя. Це обумовлено тим, що літні опади (за винятком зливових) просочуються в ґрунт, випаровуються і майже не дають стоку. Роль снігового живлення збільшується з півночі на південь області. Другим за значенням джерелом живлення річок є підземні води (30-35%) [77].

Значна частина малих річок бере початок в межах Полтавщини. Дніпро і його найбільші притоки (Псел, Ворскла, Сула та інші) починаються на території інших областей, і стоки, які вони звідти приносять, є транзитними [65, с. 51].

Головною водною артерією Полтавщини є річка Дніпро – головна ріка

України, третя за площею водозбору в Європі (після Волги і Дунаю), довжина якої 2285 км, а площа басейну 503 тис. кв. км. Дніпро омиває південно-західну частину області на протязі 267 км. Колись мав Дніпро і старі русла – Старка, Старицю, Діда, рукава-притоки, які витікали і вливалися в нього. Серед них: Рящуватий, Ревучий, Гирман, Ярданка. Усі вони зникли з утворенням Кременчуцького водосховища [64, с. 89].

Найбільшу площу вони займають в басейні Сули поблизу Лубен (озера – 32 км², болота – 1300 км²), Псла в Козельщинському й Кременчуцьких районах (25 та 190) та Ворскли (15 і 260) (табл. А. 2). В області налічується 124 озера з площею водного дзеркала понад 0,1 тис. км² (загальною площею 476 тис. га і загальним об'ємом води 76 млн. м³).

У заплавах річок гніздяться безліч водоплавних птахів, деякі з них занесені до Червоної книг України [69, с. 37]

Враховуючи вищезазначене, найбільшу оцінку гідрографічних ресурсів, частка яких від площі адміністративної одиниці становить 24,7-25,7%, мають 4 райони (Хорольський, Машівський, Лубенський, Лохвицький) (табл. А.2). Зазначимо, що ці області забезпечили собі лідируюче положення за рахунок «річкової складової». Ще 15 районів оцінено в 4 бали, 6 районів були оцінені у 2-3 бали.

Оцінка рослинних ресурсів. Флора області нараховує біля 2 тисяч видів різних систематичних груп рослин. Серед видів місцевої флори біля 1500 видів рослин з відділу покритонасінних, 3 види голонасінних, 16 видів папоротеподібних, 9 видів хвощів, 3 види плаунів, а також по 160 видів мохів і лишайників.

Понад 300 видів вищих рослин на Полтавщині мають обмежений ареал або зменшуються чисельно внаслідок зміни умов навколишнього середовища чи безпосереднього знищення їх місце зростань (табл. А. 3).

Інтегруючий бал природного блоку районів Полтавської області визначається як сума складових балів оцінки орографічних, рослинних,

гідрографічних, кліматичних ресурсів. При визначенні балу природного блоку застосовувалась градація; 1 інтегруючий бал – 6-8 складових бали; 2 бали – 8-10; 3 бали – 10-13; 4 бали – 13-15; 5 балів – 15-18. Аналіз інтегральної оцінки природного блоку (табл. А. 4) свідчить про те, що Полтавська область є однорідною у природно рекреаційному забезпеченні ресурсами, що дозволяє планування та реалізацію туристичної діяльності однаково вигідно по всій території Полтавської області. Найнижчу оцінку (2 бали) мають Пирятинський, Котелевський, Козельщенський райони.

Крім того, на Полтавщині налічується 169 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в т. ч. дендропарк у с. Устимівка (створений у 1893 р.), Хомутецький парк у садибі Муравйових-Апостолів (початок ХІХ ст.), полтавський міський сад (парк "Перемога"; заснований у 1803 р. з ініціативи генерал-губернатора князя О. Б. Куракіна) (див. табл. А. 5). В 1820-1841 рр. на території саду діяла Полтавська школа садівництва, яка пізніше разом із прилеглою частиною саду була передана Полтавському інституту шляхетних дівчат, що містився в колишній садибі С. М. Кочубея. На території міського саду в 1852 р. споруджено будинок Полтавського міського театру.

Розвиток туризму в області істотно впливає на такі сектори економіки, як будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку і має за мету забезпечити в нових умовах ринкової економіки перетворення «індустрії туризму» у провідний містобудівничий фактор міст Полтави, Миргорода, Кременчука, Гадяча та інших районів, які є відомими історико-культурними центрами, що мають велике значення для духовного відродження багатонаціонального народу незалежної України.

За останні роки зруйнувалися важливі складові інфраструктури галузі соціально орієнтованого внутрішнього туризму, балансу виїзної та в'їзної кількості туристів. Знизився рівень обслуговування в туристсько-екскурсійних організаціях. Порушено систему маршрутів і турів, структуру підготовки і

використання досвідчених кадрів, область майже повністю втратила валютні прибутки від міжнародного туризму. Подолання цих негативних факторів потребує капітальних вкладень і активних дій з боку держави та області.

Основою курортних ресурсів області є джерела мінеральних вод у Миргородському, Великобагачанському, Новосанжарському, Кременчуцькому, Хорольському районах.

Місто Миргород розташоване на берегах річки Хорол, поблизу місця впадіння у неї річки Лихобабівка. Вище за течією на відстані 1 км від Миргорода розташоване село Білики, нижче за течією на відстані 0,5 км від Миргорода розташоване с. Гаркушинці. Через місто проходять автомобільні дороги Т 1710, Т 1715, Т 1719 та Р 42, а також залізниця.

Курорт Миргород функціонує з 1914 р. Перше мінеральне джерело було відкрите тут у 1912 р. місцевим лікарем І.А. Зубковським. В 1916-1919 рр. створено курортний комплекс, який включав водолікарню, і грязелікарню.

Санаторний комплекс “Миргородкурорт” знаходиться в місті Миргород у чистій природній зоні в центральній частині України. Завдяки своєму розташуванню і рівнинній місцевості тут сприятливий, м’який, помірний клімат без різких температурних коливань і сильних вітрів. Миргородський курорт є справжнім джерелом здоров’я і місцем прекрасного відпочинку. Територія курорту розташована в парковій зоні площею 45 гектарів на берегах тихої і чистої річки Хорол під тінню сосен, верб і беріз.

“Миргородкурорт” – це єдиний санаторно-курортний комплекс, який вміщує чотири санаторії: “Миргород”, “Полтава”, “Хорол”, “Березовий Гай”, Лікувально-діагностичний центр і бальнеогрязелікарня приймають щорічно на лікування та відпочинок більше 30 000 чоловік зі всього світу. Тут відпочиваючі отримують оздоровлення від цілого ряду захворювань шлунка, кишечника, печінки, підшлункової залози. На території курорту знаходиться чудовий палац культури з різноманітною інфраструктурою розваг на першому

поверсі, просторою бібліотекою, читальним залом і сучасним кіноконцертним залом на 1000 осіб – на другому.

Виникнення джерела з лікувальною водою у Миргороді – цілком випадкове і неочікуване для міста. Бурова скважина зроблена в центрі міста на Соборній площі, на відмітці 48,49 саженив над рівнем моря (близько 50 м).

У 1914 р. міською управою була заключена угода з В.В.Віннінгом, який взяв зобов'язання облаштувати у місті бурову скважину артезіанського колодязю “з чистою, прозорою і без запаху водою”. Цей артезіанський колодязь передбачалось використовувати для забезпечення водопровідною водою міста. Сподівались, що така вода придатна для пиття, буде з підкрейдяного шару, на глибині біля 200 сажень (понад 400 м).

Водоносні горизонти попадались на глибинах від 5 до 750 м. Але вода для пиття була непридатною. І тільки на глибині 735-750 м, під шаром юрської глини була знайдена вода. Ця вода була із своєрідним запахом сірководню і мала солоний смак, а тому була непридатна навіть для худоби. Роботи були припинені у лютому 1924 року.

Але населення міста самостійно стало користуватись водою як лікувальною без участі лікарів. Розмови про цілющі властивості води поширювались, і було вирішено піддати воду детальному хімічному аналізу.

Згодом Полтавська губерньська земська управа виявила принципову згоду взяти миргородське мінеральне джерело в експлуатацію. Офіційно водолікарня при Миргородському мінеральному “Тоголівському” джерелі була відкрита 15 квітня 1917 року.

Тобто, було виявлено мінеральний ресурс, який у подальшому створить передумови для розвитку санаторно-курортної справи і лікувально-оздоровчого туризму у Полтавській області.

З початку 2017 року на Полтавщині триває активна робота з розвитку сільського зеленого туризму. За даними Департаменту екології та природних

ресурсів Полтавської ОД, в області діють майже 100 туристично-екскурсійних маршрутів. Зокрема, у травні в національному природному парку «Нижньосульський» відкрито екологічно-пізнавальну стежку «Онішківська» (урочище Романчик – с. Онішки, Оржицький р-н, Полтавська обл.). Протяжність екологічної стежки 2 км. Маршрут розділено на вісім зупинок, які обладнані інформаційними стендами, ботанічними табличками, вказівниками, місцем відпочинку.

У Гадяцькому районі впроваджуються у життя нові туристичні маршрути та закладаються велосипедні доріжки (урочище Зелений гай – м. Гадяч), кінний маршрут (с. Червоний Кут - с. Малі Будища - с. Соснівка - с. Сари - с. Червоний Кут), водяний маршрут (с. Плішивець - с. Книшівка - с. Броварки). Заплановано створення майданчиків та місць відпочинку для туристів зі сторони Лохвицького, Миргородського та Зіньківського районів. Опрацьовується проект створення агро-рекреаційного кластеру «Диканька цілий рік» (за участі місцевих власників агроосель, приватних підприємців, працівників музеїв, представників РДА та органів місцевого самоврядування, працівників регіонального ландшафтного парку «Диканський»).

Велику роль у становленні та розвитку сільського зеленого туризму області відіграє ГО Полтавська обласна регіональна спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, яка спільно з Департаментом збирає і концентрує дані з різних районів області, проводить круглі столи, тематичні виставки з метою популяризації відпочинку в українському селі, сприяє розвиток сільської інфраструктури, само зайнятості населення, виховання поваги до краси рідного краю, гостинних мешканців сільської місцевості, збереженню існуючого культурного та історичного надбання українського народу.

Загалом, розвиток туристичного бізнесу в області забезпечують 223 туристичні фірми та 74 агрооселі, власники яких розвивають сільський зелений

туризм на основі природного, матеріального та культурного потенціалу місцевості. Екологічний та рекреаційний туризм забезпечують 337 територій та об'єктів природо-заповідного фонду: 151 заповідник (з них 18 - державного значення), 117 пам'яток природи (з них 2 - державного значення), 18 парків - пам'яток садово-паркового мистецтва (з них 4 - державного значення), 4 регіональних ландшафтних парки та 49 заповідних урочищ.

Як бачимо, вся територія Полтавської області має високу кліматичну комфортності для літніх видів відпочинку. Придатність території Полтавської області для зимових видів відпочинку оцінюється як невисока. Тобто, кліматичні особливості області в цілому є сприятливими для туристично-рекреаційної діяльності. Проте має місце яскраво виражена сезонність рекреаційної діяльності (з явною перевагою у бік літнього відпочинку), що вважається відносно несприятливим фактором. Такі особливості кліматичних умов необхідно враховувати під час планування діяльності закладів відпочинку.

Кліматичні умови, густа мережа річок, чисельні водоймища у поєднанні з мальовничими краєвидами, джерела мінеральних вод відомих курортів м. Миргорода і с. Ліщинівки сприяють туристично-рекреаційній діяльності в області. Нині в області туризм займає незначне місце в економіці, але щорічно за рахунок туризму обласний бюджет поповнюється.

Але варто наголосити, що сучасний стан туризму не відповідає можливостям області, яка має все необхідне для його розвитку. Туризм може й повинен стати одним з найефективніших засобів одержання прибутків, стимулювання ринкових відносин, активного впливу на розвиток сумісних галузей економіки, зайнятості, поліпшення роботи по охороні пам'яток історії, підвищення культурного рівня населення.

Далі будемо аналізувати історико-культурну компоненту рекреаційно-туристичного потенціалу Полтавського регіону.

2.2. Історико-культурна компонента рекреаційно-туристичного потенціалу регіону

Архітектурна спадщина Полтавщини представлена пам'ятками різноманітних стильових напрямків, серед них є й такі, що відносяться до розряду унікальних (див. табл. А. 6). У більшості – це споруди культового та громадського призначення, які збудовані переважно на межі XVIII ст. – XIX ст. Значне місце в переліку пам'яток займає ансамбль Мгарського Спасо-Преображенського монастиря поблизу м. Лубен (XVIII ст.), Хрестовоздвиженський монастир в м. Полтаві (XVIII ст. – XIX ст.). Серед пам'яток архітектури українського бароко, яке вважається видатним явищем в історії культури і мистецтва українського народу, – Преображенська церква в с. Великі Сорочинці Миргородського району та Троїцька церква в Диканьці (1780 р.). Багата Полтавська земля і пам'ятками архітектури епохи класицизму. Громадські та культові споруди цього стилю будувалися в багатьох дворянських садибах міст і сіл губернії. До теперішнього часу дійшли прекрасні пам'ятки цього архітектурного стилю: Миколаївська церква (1794 р.), дзвіниця (1810 р.) та триумфальна арка (1820 р.) в садибі Кочубеїв, що у Диканьці, садибний будинок та інші споруди у маєтку Муравйових-Апостолів у селі Хомутець Миргородського району, будівлі у садибі Закревського в селі Березова Рудка Пирятинського району. До пам'яток архітектури зрілого класицизму також відносяться церкви: Троїцька (м. Котельва, 1812 р.), Успенська (с. Веприк Гадяцького району, 1821 р.), Благовіщенська (с. Федорівка Карлівського району, 1828 р.) Всіх святих (м. Гадяч, 1836 р.). Принципи архітектури класицизму реалізовані в забудові м. Кременчука, Полтави та інших населених пунктів. Видатним зразком вітчизняного містобудування XIX ст. й архітектурного класицизму є ансамбль Круглої площі

в Полтаві.

Полтава відома й іншими пам'ятниками епохи класицизму, серед яких – будинок пожежної команди (1808 р.), що на Першотравневому проспекті, колишня Богодільня (1820 р.), а нині один із корпусів обласної лікарні по вул. Шевченка, школа садівництва в минулому (1830 р.), зараз це – міська інфекційна лікарня, інститут шляхетних панночок (1832-1836 рр.) – нині головний корпус Полтавського технічного університету, розташований на Першотравневому проспекті та ряд інших.

На Полтавщині було збудовано багато визначних споруд, в архітектурі яких відобразилися стильові течії та архітектурні напрямки, характерні для вітчизняного зодчества, – романтизм, еkleктика, наслідування історичних стилів, модерн тощо. Серед них особливу групу становлять будови початку ХХ ст., що несуть на собі відбитки пошуку в архітектурі українського національного стилю. До них належить мурована Покровська церква в селі Плішивець Гадяцького району (1906 р.), що повторює, в певній мірі, об'ємно-просторову структуру та вираз знаменитого запорізького дерев'яного дев'ятибанного Троїцького собору в м. Новомосковську Дніпропетровської області.

Видатною спорудою архітектури українського модерну є будинок Полтавського губернського земства, спорудженого у 1902-1908 рр. (будівля сучасного Полтавського краєзнавчого музею), та собор в ім'я Різдва Богородиці в смт Козельщині.

У меморіальних комплексах, окремих пам'ятках і пам'ятних місцях увічнено багате історичне минуле нашого народу. Послідовні дослідження дозволяють стверджувати, що архітектурна спадщина Полтавщини ще повністю не вивчена і з кожним роком доповнюється новими неповторними відкриттями.

Особливе місце належить пам'яткам, які відображають боротьбу

українського козацтва за національне визволення і незалежність. Серед них виділяється відкритий у Полтаві у вересні 1995 р. – року відзначення 225-річчя від дня народження зачинателя нової української літератури і української літературної мови і. П. Котляревського – пам'ятник «Козацької слави». Місце для нього вибрано не випадково. Панянський узвіз – це старовинний район Полтави, з найвищого місця якого відкривається панорама на Хрестовоздвиженський монастир, побудований козаком Мартином Пушкарем на честь перемоги над поляками, та на місцину над Ворсклою, де, як свідчать легенди, в свій час жила і творила легендарна піснетворка Маруся Чурай. Автор проекту пам'ятника – заслужений художник України В. Батурін, скульптор – В. Білоус. Пам'ятник «Козацької слави» виконано з використанням найважливіших козацьких атрибутів. На зеленому пагорбі встановлено Козацький Хрест з написом «Українським загиблим козакам» і двома бунчуками. На центральному камені пам'ятника розміщено герб міста Полтава, який був затверджений Богданом Хмельницьким.

У с. Жуки, що під Полтавою, споруджено Пам'ятний знак Самійлу Величку (1670 – 1728 рр.) – найвизначнішому літописцеві козацької доби. Його літопис «Сказаніє о войне козацкой» – наймонументальніший твір української історико-мемуарної прози цієї епохи.

Цілий комплекс пам'яток, присвячених подіям російсько-шведської кампанії 1709 р., розташований на Полі Полтавської битви, площа якого приблизно 300 га. Тут розміщено російські редути, братські могили російських та шведських воїнів. Найвизначніший пам'ятник подіям 1709 р. – монумент Слави, що знаходиться у центрі Корпусному парку в м. Полтаві. Він стоїть на місці, де, за переказом, 28 червня 1709 р. відбулася урочиста зустріч переможців бою з захисниками фортеці.

Період 1960-70-х років – період розквіту туристсько-екскурсійної діяльності в області. Активне будівництво туристської інфраструктури було

пов'язане з рішенням Президіума ВЦРПС від 24 червня 1971 р. «Про бази відпочинку трудящих», в якому просфспілки зобов'язували здійснювати роботу з широкого залучення на громадських засадах робочих, службовців і членів їх сімей до проектування, будівництва і упорядкування баз відпочинку [188]. У зв'язку з цим від 1971 року було створено більшість баз відпочинку і дитячих таборів, які успадкувала в 1991 році Україна.

На Полтавщині діє 15 державних музеїв (див. табл. А. 7). На державному обліку перебуває 3600 пам'яток історії і культури. 199 пам'яток архітектури внесено до Державного реєстру національного культурного надбання.

Розвиток музейної справи також є чинником розвитку історико-культурного туризму в області. Відомо, що перші приватні музеї функціонували на Полтавщині вже в I половині XIX ст. Н. Беседіна зазначає, що музейні заклади, відкриті для широких кіл населення, почали з'являтися в 80-90-х роках XIX ст. Причому одним із перших у 1891 році відкрився музей Полтавського губернського земства (нині – Полтавський обласний краєзнавчий музей). У його організації важливу роль відіграв В.В. Докучаєв, який передав туди 4000 зразків ґрунтів, 500 зразків гірських порід, 800 аркушів гербарію [15, с.159].

Це один з найбільш оригінальних будинків міста в архітектурному відношенні. Архітектор В. Кричевський та художники С. Васильківський і М.Самокиш творчо використали спадщину української народної архітектури та мистецтва.

Вже в дореволюційний час музей мав значні фонди і цінні колекції. Тільки колекція ґрунтів В. В. Докучаєва мала понад три тисячі одиниць. У 1906 р. лубенська меценатка К. М. Скаржинська подарувала музею понад 20 тис. експонатів та 14 тис. томів книг – свого широко відомого зібрання з Круглика під Лубнами.

Після визволення міста від фашистських загарбників майже 20 років

здійснювалися роботи по відновленню та реставрації приміщення. Тепер в 40 музейних залах і фондосховищах зберігається понад 200 тис. експонатів. Щорічно Полтавський краєзнавчий музей відвідують понад 140 тис. екскурсантів.

Важливим культурним осередком на Полтавщині став Миргородський науковий художньо-промисловий музей, заснований у квітні 1920 р. з ініціативи українського художника, педагога, етнографа О.Г.Сластіона (нині – Миргородський краєзнавчий музей). У 1922 р. у День святкування 200-річчя з дня народження Г. Сковороди був відкритий Лохвицький краєзнавчий музей його імені. Майже одночасно з ним відкрився Чорнухинський краєзнавчий музей. Від виставки пам'яток старовини і мистецтва, влаштованій у Хоролі в 1917 р., бере свій початок Хорольський народний науковий музей. В 1928 р. розгорнулося створення літературно-меморіального музею Панаса Мирного в Полтаві. У 1929 р. в стінах будинку в Нероновичах (зараз – Великі Сорочинці) відкрито літературно-меморіальний музей М.В. Гоголя. Помітною подією в культурному житті області стало відкриття музею В.Г. Короленка в будинку, де письменник прожив останні 18 років свого життя. У 1939 році в с. Мануйлівка відкрито літературно-меморіальний музей О.М. Горького.

У Зіньківському районі працює Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішні – єдиний в Україні спеціалізований етномистецький науково-дослідний, культурно-освітній і навчально-виховний заклад, який постає всеукраїнським центром дослідження, збереження і популяризації гончарської спадщини України.

Діяльність музею-заповідника спрямована на відродження, утвердження й плідний розвиток історичних надбань опішнянського гончарства, організацію навчання і практичної роботи талановитої художньої молоді, докорінне поліпшення технології місцевого гончарного виробництва, зміцнення матеріально-технічної бази промислу, налагодження мережі збуту гончарних

виробів, популяризації мистецтва кераміки та творчості гончарів і малювальниць.

Далеко за межами України відомо про Полтавський художній музей, в фондах якого зібрано полотна як вітчизняних, так і зарубіжних видатних майстрів пензля. Почав діяти він з 1919 р. як відділ краєзнавчого музею і до 1940 р. носив назву Картинної галереї. З 1940 р. одержав статус самостійного музею. В 2004 році музей відзначив 85-річчя свого заснування.

На сьогодні він має більш як дев'ять тисяч творів мистецтва. Основою музейного зібрання стали твори видатного художника-передвижника М.О. Ярошенка, які, згідно із заповітом його дружини, були передані рідному місту. Поповнився музей і за рахунок картин та інших творів мистецтва з колишніх поміщицьких садиб.

1 квітня 1984 року в селі Гоголевому Шишацького району до 175-річчя від дня народження геніального письменника Миколи Васильовича Гоголя відкрито заповідник-музей. Земля ця виростила, дала крила таланту письменника, визначила його творчу особистість. М.В.Гоголь – гордість його рідного краю – Полтавщини.

Садиба Гоголів-Яновських відтворена за планами, спогадами, листами сучасників, старими фотознімками та кресленнями і малюнками самого письменника. До складу заповідника входить будинок батьків, флігель, альтанка, грот. Невід'ємною частиною ландшафту є парк, сад, ставки.

Заповідник-музей найбільш повно розкриває сторінки життя письменника, його оточення, сім'ю, час. Тому він користується великою популярністю у прихильників творчості Гоголя.

У Полтаві діє музей авіації та космонавтики, головним завданням якого є увічнення пам'яті та популяризація творчої спадщини видатних учених, конструкторів, організаторів та спеціалістів в галузі ракетобудування, повітроплавання, авіації та космонавтики, народженням або життям і

діяльністю пов'язаних з Полтавщиною, – О. Д. Засядька, О. М. Кованька, Ю.В.Кондратюка, братів Кас'яненків, В. М. Челомея, Г. Є. Котельникова, Ю.А.Победоносцева, М. А. Комарницького та багатьох інших.

Важливими елементами культурного сервісу стала фестивальна діяльність, проведення традиційних обласних культурно-мистецьких, народних свят, оглядів-конкурсів, виставок народного мистецтва.

Забезпечено просування культурного продукту за кордон. Мистецькі колективи обласної філармонії продемонстрували українське мистецтво в Італії, Словаччині, народний артист України, артист Полтавського академічного обласного українського музично-драматичного театру ім. М.В. Гоголя представив літературно-музичну композицію «В степу безкраїм за Уралом» українській діаспорі в Чікаго, Нью-Йорку, Полтавський академічний обласний театр ляльок взяв участь у Міжнародному фестивалі театрів в Туніській Республіці (Африка).

Решетилівську вишивку «білим по білому» Міністерство культури України включило до Переліку та Національного реєстру нематеріальної культурної спадщини. Здійснюється робота щодо включення до цього Переліку та реєстру ще одного елемента культурної спадщини області – рослинне килимарство Решетилівщини.

Протягом року на території області проведено Міжнародний фестиваль «Калинове літо на Дніпрі» в м. Комсомольськ (взяли участь творчі колективи із 7 країн), відкритий регіональний фестиваль театрального мистецтва «В гостях у Гоголя» (виступили колективи із 7 областей України), Міжнародний молодіжний гончарський фестиваль «Опішне-2017» (40 молодих учасників з України та Молдови), Всеукраїнський фестиваль народної творчості на Національному Сорочинському ярмарку, духовної музики «Небесні перевесла» (взяли участь духовні колективи з Полтавщини та Галичини).

Започатковано проведення етнофестивалю «Гелон-фест» на території

Більського городища – скіфського міста Гелон. Проведено понад 100 культурно-мистецьких заходів обласного рівня.

Комплекс тематичних заходів було проведено до 100-річчя подій Української революції 1917-1921 років, 500-річчя Реформації – початку масштабного духовного відродження, 50-ліття Конгресу Українців.

Значущою подією стали історичні археологічні знахідки, датовані шостим століттям до нашої ери, під час розкопок на Більському городищі.

Про часи Київської Русі (XI-XII ст. н.е.), коли територія сучасної Полтавської області входила до Переяславського князівства, свідчать залишки Посульської оборонної лінії або «змієві вали», які охороняли кордони і торгові шляхи князівства від кочових племен. До оборонних укріплень входило близько 40 острогів і містечок, найдавніші з них згадуються у літописах і збереглися до наших часів. Серед них – Хорол, Лубни, Пирятин, Лохвиця, Горошин. Одне з цих містечок – Лтава, з часом перетворилось у нинішню Полтаву. З глибокої давнини Полтава була і залишається економічним та культурним центром області. Вперше місто згадується в Іпатієвському літописі 1174 року, хоч цілком зрозуміло, що найперші сторінки її історії губляться в глибині віків, і це доведено полтавськими археологами, завдяки чому ми нещодавно відзначали 1100-літній ювілей міста Полтава.

З метою підвищення кваліфікації працівників закладів культури та обміну досвідом роботи на території області забезпечено проведення Всеукраїнської наради керівників обласних Центрів народної творчості України з питання «Діяльність клубних закладів по збереженню традиційної культури», Всеукраїнського семінару директорів обласних бібліотек та керівників Центрів «Вікно в Америку», 18 обласних семінарів, нарад, практикумів.

У 2017-2019 рр. проводиться робота з реставрації, реконструкції, капітального, вибіркового та поточного ремонтів у 370 приміщеннях закладів культури області, на що використано із різних джерел фінансування кошти в

сумі 93 041,31 тис. грн.

Зокрема, в с. Мала Решетилівка Великобагачанської ОТГ відкрито сільський клуб, який був реконструйований з приміщення старого магазину у приміщення культурного осередку.

Відкрито оновлений глядацький зал комунального закладу «Районний будинок культури» Зіньківської районної ради.

На Полтавщині збереглися давні історичні міста: Хорол, Говтва, Лубни, Пирятин, Полтава та ін. Найдавнішим із населених пунктів Полтавщини є Хорол, який уперше згадується в 1083 р. Там народився відомий фольклорист і літературознавець М.А. Цертелєв (Церетелі). В місті бували поети В.А. Жуковський (1837 р.) і О.С. Пушкін (1820 р., 1824 р.).

Місто Лубни пов'язане з ім'ям А. Керн – уродженої Полторацької, дочки предводителя місцевого дворянства. Тут пройшло її дитинство, пізніше вона теж часто приїздила сюди. На місці колишньої садиби Полторацьких закладено парк.

Неподалік від Лубен розташований ансамбль Мгарського Спасо-Преображенського монастиря, заснованого в 1619 р. на кошти Раїни Вишневецької - двоюрідної сестри Петра Могили. Тут у чернечому сані в 1663 р. перебував Юрій Хмельницький.

Ансамбль складається з Преображенського собору, Благовіщенської церкви, трапезної з келіями, надбрамної дзвіниці, будинку ігумена, двоповерхового готелю.

Полтава розташована по обидва береги р. Ворскли. У письмових джерелах поселення вперше згадується в 1174 р. під назвою Лтава.

Після монголо-татарської навали поселення прийшло в занепад. Перша згадка про нього після тривалої відсутності будь-яких відомостей відноситься до першої половини XV ст., коли документи наводять уже назву Полтава. В 1430 р. Полтава була передана великим литовським князем Вітовтом у

володіння Лексади Мансуркановича, Лекси - татарського мурзи, що після прийняття православ'я отримав титул князя і родове ім'я Олександра Глинського. Він побудував полтавську фортецю. У 1482 р. її дерев'яні укріплення і земляні вали були зруйновані Менглі-Гиреєм.

З 1802 р. Полтава - губерньський центр. За проектом архітектора М.А. Амвросимова Полтаву передбачалось перетворити на "малий Петербург".

Було закладено новий центр - Круглу площу, ансамбль якої вважається найбільш значним в Україні серед архітектурних комплексів, побудованих у стилі класицизму. З 1805 по 1811 р. споруджено 7 адміністративних будинків за проектами відомих архітекторів А. Захарова, М. Казакова, Л. Руска, Е. Соколова та ін.

У будинку Малоросійського поштамту деякий час містилась губерньська канцелярія. В 1822 р. в цьому приміщенні функціонувала міська гімназія і притулок для дітей збіднілих дворян, де працював вихователем І.П. Котляревський. Пізніше тут була Маріїнська жіноча гімназія, а в радянський період середня школа, міськомком партії.

В 1810 р. тут зведено будинок губернатора, потім - генерал-губернатора, віце-губернатора, приміщення дворянського зібрання. Найбільш масштабною спорудою в ансамблі був Кадетський корпус.

У 1810 р. споруджено будинок Полтавського вільного театру, для трупи якого І.П. Котляревським написані п'єси "Наталка Полтавка", "Москаль-чарівник". Першим виконавцем ролей Макогоненка і Михаїла Чупруна був М.С. Щепкін, який саме тут розпочав свою театральну кар'єру, а також став вільним. Генерал-губернатор Полтави князь М. Рєпнін, який ініціював викуплення великого артиста з кріпацтва, був одним із засновників Полтавського інституту шляхетних дівчат, школи садівництва, кадетського корпусу. Історик Бантиш-Каменський видав свою "Історію Малої Росії" за фінансового сприяння князя Рєпніна.

При Полтавському театрі існував хор хлопчиків, кращі співаки якого відбиралися для участі у придворній співацькій капелі в Петербурзі. В 1838 р. з цією метою Полтаву відвідав капелмейстер капели М. Глінка.

На Полтавщині діяли численні домашні театри. Театром Трощинських у селі Кибинці керував разом з В. Капністом управитель поміщицького маєтку В.П. Гоголь-Яновський. У театральних виставах були задіяні члени їх родин, серед яких - М. Гоголь-Яновська.

В полтавській гімназії навчалися відомий математик В.М. Остроградський, М.П. Старицький, М.П. Драгоманов. Полтавську духовну семінарію закінчили В.П. Гоголь (батько письменника), літератор М. Гнедич (перекладач "Іліади" Гомера). В духовному училищі, а потім у духовній семінарії вчився С. Петлюра, який народився в Полтаві.

У 1903 р. в Полтаві відбулось урочисте відкриття пам'ятника І. Котляревському, на якому були присутні М. Коцюбинський, Леся Українка, Олена Пчілка, Г. Хоткевич, В. Стефаник, М. Старицький, М. Лисенко, М.Садовський, І. Карпенко-Карий, М. Кропивницький та ін. В Полтаві зберігся також пам'ятник коменданту міської фортеці О. Келіну (1909 р.).

З Полтавою пов'язане ім'я відомого хірурга М.В. Скліфософського, який починаючи з 1871 р. щоліта відпочивав, а протягом 1900-1904 рр. постійно жив у своєму маєтку на околиці міста. Власником маєтку заснована школа для селянських дітей, де їх навчали грамоті, основам городництва і садівництва.

Для розвитку суконного виробництва російським урядом до Полтави були запрошені німецькі ремісники з Богемії, Моравії, Ельзасу, Саксонії. В 1809 р. на північно-східній околиці міста осіли перші німецькі поселенці - 54 сім'ї (249 чол.). Німецька слобода протягом 1810-1867 рр. володіла правом на внутрішнє самоврядування.

На початку ХХ ст. в місті споруджено будинок губернського земства, в якому нині міститься краєзнавчий музей, заснований з ініціативи В.В.

Докучаєва. Його експозиція починалася з зібрання вченого, що включало 4 тис. зразків ґрунту, 500 зразків гірничих порід, багатий гербарій.

В 1906 р. музейна колекція була значно поповнена за рахунок зібрання К.М. Скаржинської, що включала 20 тис. експонатів археологічного, історичного, етнографічного характеру, бібліотеку стародруків і т. ін.

Серед пам'ятних місць Полтави – музей-садиба та літературно-меморіальний музей І.П. Котляревського, музеї Панаса Мирного, В.Г. Короленка.

У місті діє художній музей, де зберігається понад 8 тис. творів мистецтва. Тут експонуються полотна І. Шишкіна, І. Левітана, В.Маковського, І. Рєпіна, В.Сурікова, Н. Ярошенка, Т. Яблонської, Н. Самокиша та ін. У відділі західноєвропейського мистецтва зібрана колекція живопису, графіки, скульптури німецьких, голандських, італійських, французьких майстрів.

Історико-культурний заповідник "Поле Полтавської битви" включає музей історії цієї визначної події, польовий укріплений табір російської армії, редути, братську могилу російських воїнів, Сампсоніївську церкву (1856 р.), пам'ятник загиблим шведським солдатам від росіян (1909 р.), пам'ятник шведам від співвітчизників (1909 р.), пам'ятник Петру I (1915 р.).

В Полтаві народився і закінчив гімназію один із піонерів ракетної техніки і теорії космічних польотів Ю.В. Кондратюк (справжнє ім'я - Олександр Шаргей). Зберігся будинок по вул. Сретенській, 4, в якому він жив. В місті діє музей авіації і космонавтики.

З Полтавщиною пов'язане ім'я М.В. Гоголя (1809-1852), який народився в с. Великі Сорочинці в будинку військового лікаря М.Я. Трахимовського. Перші згадки про Сорочинці відносяться до початку XVII ст. З поч. XIX ст. Сорочинці стають відомі завдяки своїм знаменитим ярмаркам, що описані М. Гоголем. Тут збереглася Преображенська церква (1727-1732 рр.) - місце хрещення письменника. В селі в 1911 р. споруджено пам'ятник М. Гоголю. Тут діє також

його літературно-меморіальний музей.

Дитинство М. Гоголя пройшло на хуторі Яновщина, або Василівка (нині Гоголеве), що належав Т.С. Гоголь-Яновській (уродженій Тетяні Лизогуб) - бабусі письменника. Тут у різний час бували Т. Шевченко, П. Куліш, В.Гіляровський (який у 1902 р. видав книгу "На батьківщині Гоголя"). В селі створено державний музей-заповідник.

Селище Диканька вперше згадується у письмових джерелах у 1658 р. Тривалий час вона була власністю Кочубеїв. Палац, побудований наприкінці XVIII ст. за проектом архітектора Д.Ж. Кваренгі, був знищений у 1917 р.

У 1709 р. в Диканьці напередодні Полтавської битви діяв штаб І. Мазепи, а в сусідньому селі Великі Будища -штаб шведського короля Карла XII.

У Диканьці збереглись Миколаївська (1794 р.), Троїцька (1780 р.) церкви. З останньою, за місцевими переказами, пов'язана дія в повісті М. Гоголя "Ніч перед Різдом".

Збереглася також Триумфальна арка, споруджена в 1820 р. за проектом Л. Руска на честь приїзду імператора Олександра II в маєток міністра внутрішніх справ В.П. Кочубея. Садиба Кочубея нині оголошена заповідником. В селищі є чудовий парк, який називають Бузковим гаєм.

У селі Хомутець збереглася садиба Муравйових-Апостолів, (кінець XVIII ст.). Існує припущення, що автором проекту був Б. Растреллі.

Село Чорнухи - батьківщина українського філософа і просвітителя Г.С. Сковороди, де діє музей-заповідник.

У селі Веселий Поділ (стара назва - Родзянки) народився відомий український байкар Л. Глібов.

Гадяч – батьківщина М. П. Драгоманова та Олени Пчілки (О.П. Драгоманової-Косач). Садиба Драгоманових оголошена державним заповідником.

Гадяч уперше згадується в документах першої половини XVII ст. як

добре укріплений замок-фортеця. Пізніше на місці замка споруджено гетьманський палац – колишня резиденція І. Брюховецького. З 1648 р. місто було центром Галицького полку. В 1658 р. І. Виговський брав участь у підписанні Гадяцького договору. В Гадячі діє краєзнавчий музей. У с. Гриньки народився М.В. Лисенко.

Історія Миргорода як сторожового пункту веде свій відлік від XI ст. З містом пов'язані імена багатьох видатних діячів вітчизняної культури. Тут народився відомий художник XVIII ст. В. Боровиковський. Миргород - батьківщина братів-письменників Рудченків - Івана Білика і Панаса Мирного. 32 роки прожив у Миргороді грузинський поет Давид Гурамішвілі (1705-1792). В місті йому споруджено пам'ятник.

Уродженцем села Фрунзівка (колишня слобода Миколаївка) є військовий лікар П.Ф. Чайка, дід - видатного композитора П.І. Чайковського, який у 1864 р. відвідав ці місця. До наших днів тут зберігся старовинний будинок з мезоніном, колонами і верандами.

В селі Гавронці в сім'ї предводителя місцевого дворянства народилась художниця Марія Башкірцева (1860-1884). У с. Пашенівка народився академік Петербурзької академії наук і кількох європейських академій математик М.В. Остроградський.

У с. Ковалівка діє музей-заповідник, відкритий на честь письменника і педагога А.С. Макаренка. Музей А. Макаренка є і в Кременчуці, в будинку, де з 1901 р. жила його сім'я. Він навчався в місцевому училищі, закінчив педагогічні курси і протягом 1905-1911 рр. викладав у кременчуцькому залізничному училищі. У 1917 р. А. Макаренко закінчив Полтавський учительський інститут, працював у різних школах на Полтавщині, а з 1920 р. - у виховних закладах для неповнолітніх правопорушників.

У селі Березова Рудка збереглися садиба і парк (XVIII-XIX ст.). Тут у 1843 і 1846 рр. перебував Т. Шевченко, який написав портрети господарів

маєтку – Платона і Ганни Закревських. Поміщицька садиба (1805) і Троїцька церква (1799) збереглися в с Вишняки.

На Полтавщині збереглися давні народні промисли – виготовлення лозяних виробів (Чорнухи), вишивання і килимарство. Історія художньої вишивки на Полтавщині налічує кілька століть. Широко відомими є полтавські мережки і техніка вишивання "білим по білому". Одним із центрів вишивання є селище Решетилівка, де виготовляються орнаментальні килими.

В селищі Опішня, давньому центрі гончарного промислу, створено музей-заповідник українського гончарства. Тут є фабрика художньої кераміки.

Бюджетне фінансування сфери культури області при плані 702382,7 тис. грн. склало 667426,9 тис. грн., що становить 95,1%. Розвиток галузі здійснюється на основі програм по галузі «культура» області: Комплексна Програма розвитку культури, мистецтва та охорони культурної спадщини в Полтавській області на 2018-2020 роки та Програма збереження, вивчення та популяризації Більського городища на період 2018-2022 років. Недоліками і проблемами галузі є невідповідність сучасним потребам наявна матеріально-технічна база закладів культури області.

Пріоритетом у невідкладному вирішенні питань є потреба у фінансуванні з державного та обласного бюджетів реставраційних робіт Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського та Полтавської обласної філармонії. Полтавською облдержадміністрацією надано пропозиції Міністерству фінансів щодо виділення коштів субвенції з державного бюджету на ці цілі.

На сьогоднішній день ряд обласних закладів та установ культури розміщуються в орендованих приміщеннях.

Місцевий туризм має стати одним з джерел наповнення бюджету. Однак керівництво навчилося монетизувати культурно-історичний, екологічний, кулінарний потенціал та співпрацювати з приватними ініціативами.

В селі Рашівка Гадяцького району працює єдиний в Полтавській області музей на базі діючої аптеки, яка була заснована ще в 1892 році. Серед найцінніших експонатів в музеї – оригінальні штангласи з імператорським гербом, колекція аптекарських вагів, ступок, а також відтворено робоче місце асистента аптекаря. Щоб відвідувачам було легше відчувати атмосферу минулого століття, в залі також виставлено унікальні фотографії Полтавщини середини ХХ століття.

Все це сприяє розвитку не лише сільського зеленого туризму Полтавщини, але й музейної справи, збереженню та популяризації історичної спадщини.

Полтавщина сьогодні – лідер за показниками розвитку внутрішнього туризму в центральній Україні. Місцеві чиновники переконані: іноземцям наш край не дуже цікавий. Для них Україна – це Київ, Львів, можливо, Карпати. «Наш клієнт» – туристи з Дніпра, Запоріжжя, Харкова, Кіровограда, Києва і Сум. Потік екскурсантів можна було б збільшити, аби інфраструктура області більше відповідала туристичним потребам. Сумний стан місцевих автошляхів доведе до розпачу навіть найдопитливішого туриста. Саме через це гості із заходу України вкрай рідко вдаються до авантюри «поїхати на Полтавщину». Брак комфортних, але недорогих готелів теж дається взнаки. Особливо, якщо врахувати, що внутрішній турист – це людина середніх або навіть невисоких статків.

За оцінками Головного управління статистики Полтавської ОДА, кількість внутрішніх туристів за останні дві роки скоротилася. У 2014-му було 1384 внутрішніх, 87 зовнішніх, у 2015-му – 591 і 95 відповідно. Станом на 2018 р. внутрішні туристи в регіоні становили 2,1 тис. осіб, а іноземців – 1,5 тисячі.

Навіть при найскептичнішому ставленні до розвиненості місцевого туризму, ці цифри виглядають занадто малими. Секрет простий: до цього числа потрапили лише ті, хто офіційно користувався послугами туристичних агенцій

та екскурсійних бюро при відвідуванні Полтавщини. Проте кількість осіб, розміщених у готелях та ін., за даними того ж управління, набагато більша і продовжує рости: від 177575 осіб у 2011-му до 229173 у 2015-му. Певний спад спостерігався у 2014-му, але це й не дивно: рік початку війни в Україні навряд чи міг стати роком туристичного буму. У 2018 р. у колективних засобах розміщення зафіксовано 164,5 тис. осіб, з них 6,4 тис. (3,9%) – іноземці. Звісно, невідомо, яка частина з розміщених у готелях приїхала власне з туристичною метою.

Полтавщина – край, з піснями і легендами, край письменників і художників, мислителів і вчених, чиї імена золотом закарбовані в пантеоні слави світових діячів мистецтва і науки. Полтавщина – край з традиціями і культурою, які корінням своїм виходять з сивини тисячоліть. Полтавщина сьогодні область землеробів і науковців, високорозвиненої промисловості і традиційних видів декоративно-вжиткового мистецтва. Багату історію краю дбайливо збережено для нащадків.

Унікальні пам'ятки історії та культури, традиційна гостинність людей на тлі загально визнаної національної та конфесійної толерантності кличуть у цей куточок України. Це дивний край, де історичні шедеври змагаються з неповторними творіннями природи.

Отже, можна зробити висновок, що Полтавщина була, є і буде краєм туризму у всіх його проявах. Вона має давні і гарні туристські традиції, знаних і кваліфікованих туристських лідерів, а головне – чудові історико-етнографічні та економіко-географічні передумови, перспективи розвитку цієї специфічної галузі економіки і невід'ємної складової частини життєдіяльності кожної нормальної людини.

У наступному параграфі буде аналізуватися інфраструктурна компонента рекреаційно-туристичного потенціалу Полтавського регіону.

2.3. Інфраструктурна компонента рекреаційно-туристичного потенціалу регіону

Туристична інфраструктура – це сукупність соціальних інститутів, організаційних структур та нормативно оформлених процедур, а також стан соціально-політичного клімату і суспільної свідомості в країні.

До туристичної інфраструктури відноситься також виробництво послуг багатофункціональними об'єктами. Це і музеї, театри, концертні зали, заклади відпочинку та оздоровлення, цирк, стадіони (рис. 2.3.1).

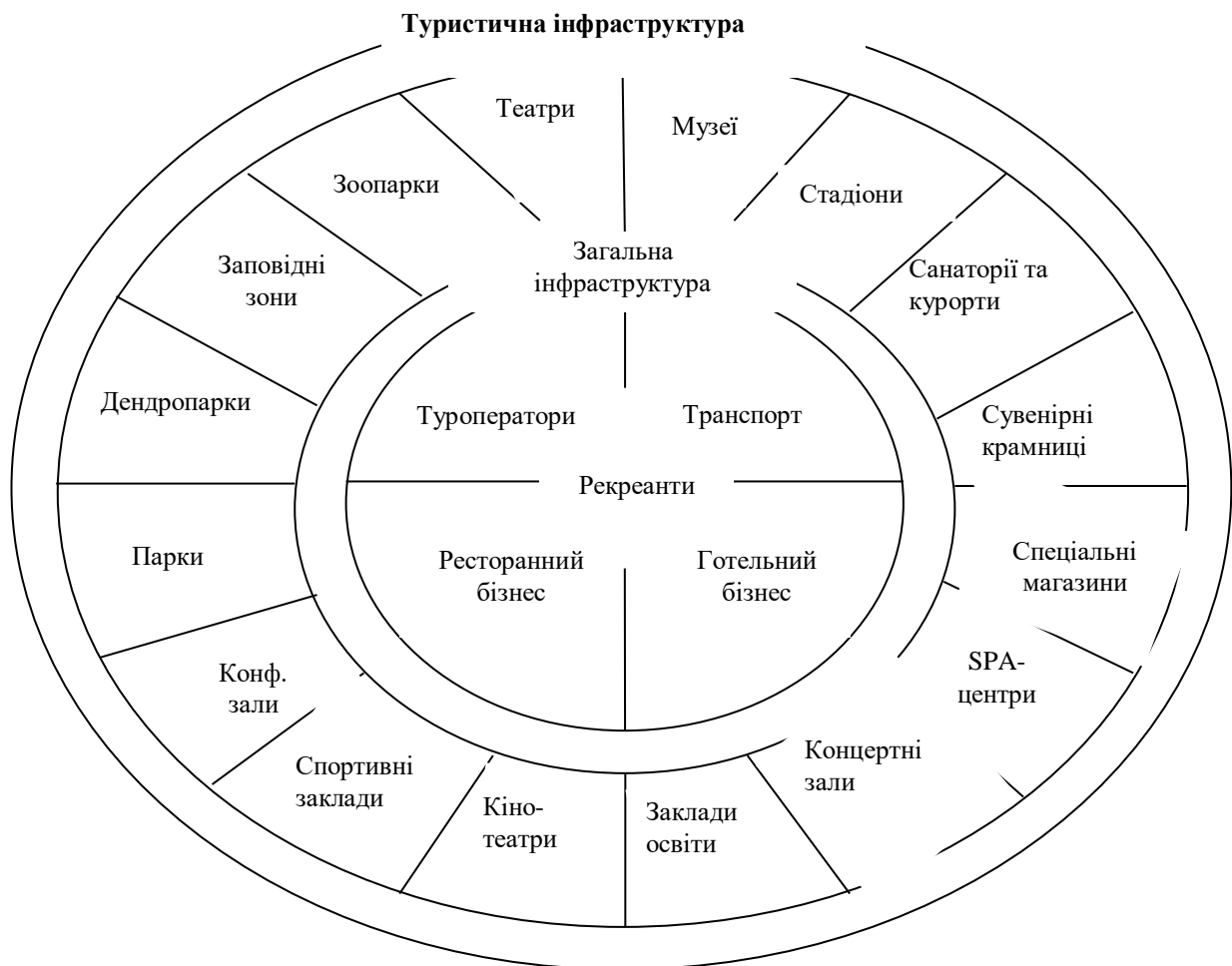

Рис. 2.3.1 Структура інфраструктури туристичної сфери [44]

Основним документом, яким регламентується, в тому числі, і розвиток

інфраструктури є [38]:

1. Стратегія розвитку Полтавської області на період до 2020 року.
2. Обласна Комплексна програма соціального захисту і соціального забезпечення населення області на 2013-2020 роки.
3. Стратегія розвитку туризму та курортів у Полтавській області на 2019-2029 роки.
4. Програма підтримки об'єднань співвласників багатоквартирних будинків та житлово-будівельних кооперативів Полтавської області для виконання заходів з енергозбереження на 2015-2020 роки.
5. Регіональна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро в Полтавській області на період до 2021 року.
6. Програма розвитку та збереження зелених насаджень у Полтавській області на 2013-2017 роки.
7. Обласна програма «Питна вода Полтавщини» на 2011-2020 роки.
8. Комплексна Програма розвитку культури, мистецтва та охорони культурної спадщини в Полтавській області на 2018 – 2020 роки.
9. Програма розвитку та підтримки Полтавського обласного комунального підприємства «Аеропорт-Полтава» на 2017 – 2020 роки.
10. Програма розвитку дорожнього господарства Полтавської області на 2016-2018 роки.

Полтавська область відіграє значну роль у структурі транспортного комплексу України. Так, займаючи 4,8% території України, на якій проживає лише 3,3% населення країни, частка Полтавщини у структурі транспорту характеризується наступними показниками: за експлуатаційною довжиною залізничних колій загального користування – 3,9%, за довжиною автомобільних доріг з твердим покриттям – 5,4%, за вантажооборотом автомобільного транспорту – 5%. У 2015 році протяжність мережі автомобільних доріг

загального користування Полтавської області становила 8876,3 км, з яких 2313,9 км – дороги державного значення, а 6562,4 км – дороги місцевого значення, з яких 3593,4 км – обласні дороги та 2969 км – районні дороги. Переважна більшість доріг – 98,3%, або 6452,3 км, – дороги IV категорії. На мережі автомобільних доріг знаходиться 571 мостова споруда, загальною довжиною 20,029 км. Індекс розвитку транспортної підсистеми складає 1,0482.

На території Полтавщини функціонують всі (за винятком морського) види транспорту. Здійснюючи вантажні і пасажирські перевезення, окремі види транспорту взаємодіють між собою, формуючи транспортну систему. Провідне місце у перевезенні пасажирів – належить автомобільному, електричному і залізничному транспорту:

Експлуатаційна протяжність залізниць на території області залишається стабільною протягом останніх років і становить 853,4 км. Густота залізниць в розрахунку на 100 кв. км. – 2,96 км (Україна – 308 км). Залізниці обслуговуються тепловозною та електричною тягою. Річний обсяг пасажирських перевезень на залізниці становить близько 16,6 млн. чоловік, вантажних перевезень – 21,9 млн. т.

Дорожнє господарство, автомобільний транспорт. Загальна протяжність доріг області становить 1857,4 км, на яких розташована 662 мостова споруда загальною довжиною 23,1 км. Мережа доріг загального користування налічує 8875,5 км доріг та 571 мостові споруди довжиною 20,0 км і знаходиться в підпорядкуванні Служби автомобільних доріг у Полтавській області Державної служби автомобільних доріг України.

Судноплавні річки області – Дніпро, Сула, Ворскла створюють необхідні умови для розвитку річкового транспорту. Транспортні шляхи проходять по Дніпру, Сулі – від гирла до пристані Тарасівка, по Ворсклі – від гирла до м. Кобеляки. Річковий транспорт області перевозить переважно народногосподарські вантажі. Основна маса вантажів перевозиться по Дніпру.

У структурі вантажоперевезень переважають залізна руда, лісові, будівельні та хлібні вантажі. Крім того, річковий транспорт в межах області перевозить пасажирів. Провідну роль в організації роботи річкового транспорту відіграє Кременчуцький річковий порт. Зараз це сучасне високо механізоване підприємство, оснащене високопродуктивною технікою. У 2008 році оброблено майже 1 млн. т вантажів.

На території області діє ВАТ «АПСП «Меридіан». Основа виробничої діяльності підприємства – надання авіапослуг галузям господарства: виконання авіахімічних робіт в сільському господарстві, обслуговування нафтогазопроводів, ліній електропередач, надання допомоги рибінспекції, лісопатрулю, виконання санітарних польотів. Також розташований і діє ПОКП «Аеропорт-Полтава», що здійснює приймання та відправлення повітряних суден, здійснює їх комерційне, наземне та технічне обслуговування, обслуговування пасажирів, багажу, пошти і вантажів. Аеропорт Полтава – один з найстаріших в Україні (1924 р.). Сучасна злітно-посадкова смуга аеропорту дає змогу приймати і відправляти літаки різних типів максимальною вагою до 61 тонни. Аеровокзальний комплекс має пропускну здатність 400 пасажирів на годину [101].

Підсистема зв'язку. Доходи підприємств від подання послуг зв'язку у фактичних цінах постійно збільшується (2014 рік – 1038 млн. грн., 2015 рік – 1394 млн. грн.). В структурі доходів провідне місце займає мобільний зв'язок (935,86 млн. грн. та Інтернет 116,25 млн. грн.). Всі показники, що аналізувались за досліджуваний період мали динаміку до збільшення, що в кінцевому випадку дозволило отримати 13 результат в рейтингу із 22 областей України.

Природоохоронна підсистема. За досліджуваний період можна говорити про те, що розвиток даної підсистеми є не задовільний, хоча дещо спостерігається позитивна динаміка, а саме зменшення викидів на 14 % в 2015 р. в порівнянні з 2014 р. Динаміка здійснення заходів з охорони земель в

регіонах області протягом 2005-2018 років свідчить про суттєве щорічне скорочення виконання таких заходів, що призводить до таких критичних наслідків як підтоплення сільськогосподарських угідь, водна ерозія (змиви, зсуви і т.д.) та завдає щорічних значних збитків області. Індекс розвитку природоохоронної підсистеми складає 1,9072.

Рекреаційна підсистема. Полтавська область входить у 10 найпопулярніших областей України за рейтингом відомих брендів та місць відпочинку, що створює можливості для інтенсивного розвитку туризму. Область налічує 12 санаторних закладів, має 337 територій та об'єктів природно-заповідного фонду; 151 заповідник (18 державного значення), 117 пам'яток природи (1 державного значення), 1 дендропарк, 18 парків – пам'яток садово-паркового мистецтва, 3 регіональних ландшафтних парки та 49 заповідних урочищ. Згідно статистичних даних на 2014-2018 рр. об'єктів туристичної діяльності було зареєстровано 226 туристичних фірм. За останні 3 роки кількість їх збільшилась на 50%. У області функціонує 76 закладів розміщення, 86 осель надають послуги зеленого туризму. Індекс розвитку рекреаційної підсистеми складає 1,1952.

Медична підсистема. У Полтавській області відповідно до розробленого проекту Концепції побудови нової національної системи охорони здоров'я України, в основу якої покладена європейська політика «Здоров'я – 2020», здійснюється забезпечення комплексного підходу до зміцнення здоров'я, профілактики та раннього виявлення захворювань, здійснення ефективного контролю за перебігом захворювань та запобігання їх несприятливим наслідкам, підвищення рівня благополуччя громадян, формування ефективної системи надання медичних послуг, яка забезпечувала б загальне охоплення доступною та якісною, а відтак безпечною медичною допомогою. Незважаючи на наявність низки програм та заходів, Полтавська область знаходиться на останньому місці в рейтингу, ще пояснюється тим, що зменшилась планова

емність амбулаторно-поліклінічних закладів та рівень забезпечення лікарями. Індекс розвитку медичної підсистеми складає 0,8900 (див. табл. Б.1-Б.2)

Культурна підсистема. На сьогодні потребують проведення капітального ремонту 390 приміщень об'єктів культури. Першочерговими об'єктами серед закладів культури обласного значення є Полтавська обласна філармонія та Полтавський краєзнавчий музей – національні пам'ятки містобудування і архітектури України, що занесені до Державного реєстру національного культурного надбання. Продовження ремонтних робіт на об'єктах можливе за умови збільшення субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам. Індекс розвитку медичної підсистеми складає 1,0425. Загальний рейтинг області наведений у табл. 2.3.1 та табл. А.8-А.9.

Таблиця 2.3.1

Розраховані індекси розвитку інфраструктури Полтавської області [39]

Складові інфраструктури (підсистема)	Індекс	Значення індексу	Рейтинг
Транспортна підсистема	ІРт.с.	1,0482	2
Підсистема зв'язку	ІРс.з.	1,0881	13
Екологічна (природоохоронна) підсистема	ІРп.с.	1,9072	1
Рекреаційна підсистема (туризм)	ІРр.с.	1,1952	8
Підсистема житлово-комунального господарства	ІРс.жкг	1,4642	12
Освітня підсистема	ІРо.с.	0,8218	22
Медична підсистема	ІРм.с.	0,8900	22
Підсистема соціального забезпечення	ІРс.с.з.	0,7824	22
Культурна підсистема	ІРк.с.	1,0425	7
Інтегральний індекс динаміки розвитку інфраструктури	ІРінф.	1,0954	10

Інтегральний індекс розвитку інфраструктури Полтавської області дорівнює 1,0954. За цим показником Полтавщина як і за більшістю показників свого розвитку знаходиться в середині списку. Загалом це означає, що в цілому відбувалось поліпшення інфраструктури. Це зростання відбувалось за рахунок поліпшення таких складових як транспортна інфраструктура, зв'язку,

природоохоронної інфраструктури, рекреаційної, ЖКГ та розвитку культури. Найбільший позитивний вплив на загальний інтегральний індекс склали часткові індекси природоохоронної складової (1,9) та ЖКГ (1,46). Разом з тим слід зазначити, що негативний вплив на інтегральний індекс склали три індекси – Індекс розвитку освітньої інфраструктури, індекс розвиток медичної інфраструктури та індекс соціального забезпечення. Ефективне функціонування інфраструктури дорожньо-транспортного комплексу є необхідною умовою для забезпечення обороноздатності регіону, розвитку галузей економіки та поліпшення добробуту громадян. Головні зусилля органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, депутатського корпусу всіх рівнів спрямовуються на поліпшення дорожньо-транспортної інфраструктури, створення мережі міжнародних, міжрегіональних транспортних коридорів.

Пріоритетні напрямки на 2019-2020 роки: збереження від руйнування та забезпечення належного транспортно-експлуатаційного стану доріг загального користування, доріг та вулиць комунальної власності; підвищення рівня безпеки дорожнього руху на автомобільних дорогах; інформаційне забезпечення учасників дорожнього руху; створення умов для розвитку придорожного сервісу та розширення спектру послуг. Для задоволення освітніх потреб обдарованої учнівської молоді, розвитку індивідуальних здібностей учнів функціонують 29 гімназій, 7 ліцеїв, 2 колегіуми, 35 спеціалізованих шкіл та 74 навчально-виховних комплексів. Має вирішуватися питання щодо забезпечення рівного доступу дітей із сільської місцевості до якісної освіти шляхом реалізації програми «Шкільний автобус». Потребують підвезення понад 13,4 тисяч учнів і майже 1,3 тис. педагогічних працівників. Стовідсоткове безкоштовне підвезення забезпечено лише для учнів пільгових категорій.

Владі Полтавської області слід зосередитись на розвитку трьох інфраструктурних складових – медичній сфері, освітній сфері та соціальному

захисту. Є велика загроза, що можливе неефективне проведення реформ децентралізації можуть ще більше погіршити ситуацію в цілому.

Інфраструктуру туристичної галузі представляють комунікації, транспортні послуги, інженерні споруди, дороги, суміжні індустрії туризму підприємства, які забезпечують нормальний доступ туристів до туристичних ресурсів, їх належне використання в цілях туризму, а також життєдіяльність підприємств індустрії туризму. Таким чином, поняття інфраструктури туризму охоплює різноманітні складові – спеціалізовані туристичні підприємства, організації та установи. Проте туристичну індустрію також формують підприємства зв'язку, торгівлі, дорожні та комунальні служби тощо.

Важливою складовою належного функціонування туристичної інфраструктури є об'єкти дозвілля.

Зауважимо, що наявності інфраструктури, призначеної тільки для туризму, недостатньо, її необхідно розглядати в широкому значенні, основні елементи якої повинні виконувати не тільки виключно рекреаційну функцію, а й служити провідним фактором піднесення всього соціально-економічного життя регіону. Отже, можна виділити два основні типи інфраструктури - загальну й туристичну.

Загальна інфраструктура охоплює всі елементи, які існують незалежно від туристичного руху: засоби зв'язку, комунікації підприємств торгівлі й культури, комунальне господарство. У багатьох випадках загальна інфраструктура служить цілям задоволення потреб туристів. Але при цьому необхідний додатковий розвиток інфраструктури в туристичних цілях. У цілому туристичний попит забезпечується на основі використання двох видів ресурсів - природних і створених людиною.

Послуги інфраструктури відіграють роль сполучної ланки, яка пов'язує різні сектори туристичної галузі, включаючи і кінцевого споживача, і початково визначені процесом становлення індустріального, і згодом -

постіндустріального суспільства, адже таке суспільство не може обходитись без них. Інфраструктуру індустрії туризму не слід, однак, розглядати як окрему сферу економіки, як таку, що не має нічого спільного з іншими видами бізнесу. Не зважаючи на те, що вона за деякими ознаками відрізняється від інших сфер бізнесу, не можна прийняти цю обставину як зручну причину для її відділення від управлінської практики і процедур, застосовуваних у інших сферах економіки.

Полтавщина є однією з найперспективніших територій держави щодо розвитку туризму, привабливість якої зумовлюється поєднанням географічного положення і цікавих природних умов із надзвичайно багатим історико-культурним потенціалом. Проте необхідно зазначити, що туристична сфера регіону не відповідає сучасним вимогам та його унікальному потенціалу ні кількісно, ні якісно. На наш погляд, найважливішим напрямком розвитку туризму в Полтавській області є державна підтримка формування інфраструктури туристського комплексу, розвиток якої має величезне значення для задоволення туристичних потреб.

Наразі розвиток туристичного бізнесу забезпечують 223 турфірми, із них 10 – туроператори. А за останні 3 роки їх кількість збільшилася на 50%, що свідчить про перспективи розвитку галузі туризму, попиту на туристичні послуги та підтримку підприємницької ініціативи.

В області функціонує більш ніж 70 закладів розміщення, 74 оселі зеленого туризму та 15 центрів активного відпочинку. Рішення третьої сесії Полтавської облради сьомого скликання затверджено Обласну програму розвитку туризму і курортів на 2016-2020 роки (див. табл. Г.1-Г.7).

Основними ж напрямками здійснення реалізації програми є реалізація політики держави у сфері туризму і діяльності курортів на Полтавщині, оптимізація системи управління сферою туризму, забезпечення оптимального середовища розвитку туризму області, інноваційний підхід до управління,

просвітницька діяльність та науково-технічне забезпечення.

Виготовлено три тисячі буклетів та путівників, два рекламно-презентаційних ролики «Полтавщина туристична», які розміщені для постійного перегляду у потягах «Інтерсіті» Південної залізниці та слайд-шоу, які демонструють на виставкових заходах.

Розвитку туристично-рекреаційної сфери Полтавської області сприяє проведення екскурсійно-методичних подорожей, інфотурів, навчальних поїздок, розробка нових маршрутів. Застосовуються й інноваційні технології для розвитку гастрономічного туризму – це квести, конкурси, вікторини, виготовлення традиційних та нових страв.

Організуються туристичні розвідки для презентації об'єктів. Так, у липні презентовано об'єкт з апітерапії «Золота сота» у Петрівці Полтавського району, готуються для презентації двох об'єктів у Великих Будищах і садиба зеленого туризму у Котельві. На сьогодні в області 65 вказівників до туристичних об'єктів старого зразка та 35 вказівників нового, хоч потрібно втричі більше. Потік туристів сприятиме впорядкуванню територій, поживленню торгівлі, зайнятості населення та поповненню місцевих бюджетів.

Полтавська область дивовижна за своїми туристичними можливостями. Один з наймальовничіших регіонів держави водночас є унікальною скарбницею національної духовності і культури. Неповторна самобутність і краса Полтавського краю, його багата історична спадщина, шанобливо збережені давні традиції народних промислів, екологічно чисті зони та цілющі мінеральні води обумовлюють важливе значення Полтавщини як центру туризму та відпочинку.

В регіоні функціонують 13 санаторно-курортних закладів. Загалом це складає всього лише близько 6% їх загальної кількості в Україні, однак, за рейтингом, складеним за відгуками клієнтів щодо лікування та сервісу,

організації харчування, чистоти і комфорту, місцезнаходження закладу, а також співвідношення ціни та якості послуг і оприлюднених на відомих сайтах бронювання (Uahotels.info, Booking.com, Tripadvisor.com), Полтавська обл. займає 2-е місце після Закарпатської обл. Її рейтинговий бал складає 7,9 (з максимально можливих 10 балів) при середньому по Україні – 6,9 га.

Реалізацію державної політики в галузі туризму на території Полтавської області здійснює департамент з питань культури і туризму облдержадміністрації. Головними завданнями реалізації державної політики в туристичній галузі Полтавської області, що покладені на відділ є: гармонізація обласної нормативно-правової бази; стимулювання будівництва та реконструкції об'єктів туристичної та курортно-рекреаційної інфраструктури, використання інвестиційного потенціалу у розвиток матеріально-технічної бази підприємств туристичної та курортної галузей; сприяння органам місцевої влади у реалізації їх прав та повноважень щодо виконання заходів державної політики в туристичній та курортно-рекреаційній галузях на районному рівні; стимулювання комплексного підходу, системності та послідовності розвитку індустрії туризму в районах; сприяння розвитку сільського зеленого туризму, розбудові «коридорів зеленого туризму», інших напрямків туристичної діяльності (спортивного, екстремального, релігійного, культурно-пізнавального); підвищення рівня рекламно-інформаційної діяльності; залучення громадських та благодійних організацій до участі у налагодженні рекламно-інформаційної діяльності для поширення інформації про можливості Полтавщини; сприяння розширенню міжнародного співробітництва галузі.

Кількість туристичних фірм в області зросла до 155. За даними Державної податкової адміністрації у Полтавській області до державного бюджету підприємствами області, що надають послуги з організації подорожувань за сплачено 645,9 тисяч гривень, до місцевого бюджету – 320,0 тисяч гривень (по податках, які контролюються податковими органами) це становить близько

0,5% економіки області.

В місті Полтаві передбачено реконструкцію готелів «Алмаз», «Галерея», «Г.О.Л.Д.» «Україна», «Палаццо», ведеться будівництво готелів «Гоголь», «Полтавський гостинний двір», «Алея Гранд». У місті Миргороді здійснено реконструкцію туристичного готелю «Україна», розпочато будівництво 4 нових санаторіїв. Триває будівництво готельного комплексу в селі Світлогірське Кобеляцького району. Проведено поетапну реконструкцію готелю «Колос» у місті Карлівка. На початку 2009 року в Хорольському районі на трасі Київ – Харків введено в дію чотиризірковий готельно-ресторанний комплекс «Каспій». На даний час в області чотири чотиризіркових готелів – «Каспій», «Палаццо», «Галерея» м. Полтава, «Онтаріо» м. Кременчук.

В області створена мережа туристичних інформаційних центрів, основною функцією яких є надання оперативної інформації про наявні туристичні, екскурсійні та курортно-рекреаційні послуги, інформації про заклади розміщення, харчування, поширення рекламно-інформаційної продукції. На даний час центри діють у Полтавському краєзнавчому музеї, управлінні культури Полтавського міськвиконкому, Диканській, Миргородській, Великобагачанській райдержадміністраціях. З метою оптимізації надання туристичної інформації ведеться робота зі створення центрів туристичної інформації у місті Карлівці, на залізничних і автобусному вокзалах в місті Полтаві.

Велике значення для збільшення притоку туристів має просування обласного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринках. Це завдання реалізовувалося через представництво області на всеукраїнських та міжнародних туристичних заходах. Минулого року туристичний продукт області був представлений майже у двадцяти всеукраїнських та міжнародних асамблеях, ярмарках, виставках, форумах, конференціях, салонах.

В літній сезон у мережу сільського зеленого туризму включено близько

60 агроосель. Саме в цьому напрямі туризму можна відзначити Великобагачанський, Диканський, Миргородський, Пирятинський, Полтавський райони.

Все більшою популярністю користуються активні види туризму – водний, зокрема, яхтовий та кінний. Розроблені нові туристичні маршрути, зокрема водний по річкам Ворскла, Псел, Сула. Кінні туристичні маршрути діють у Великобагачанському, Чутівському, Котелевському, Миргородському, Кобеляцькому районах.

Основною вимогою інвесторів при новому будівництві є повне забезпечення інженерно-транспортною інфраструктурою ділянки проектування, що в більшості випадків органи місцевого самоврядування забезпечити не в змозі. Крім того, вкладення інвестицій, як правило, відбувається за умови отримання швидкого прибутку. Інвестиційні проекти, які окуповуються протягом довготривалого терміну залишаються не затребуваними. Наприклад, у реставрацію пам'яток архітектури залучити інвестиції фактично не можливо. Розвиток інфраструктури залишається однією з найперспективніших галузей для Полтавщини.

Попри значний туристично-рекреаційний потенціал Полтавщини, туристична інфраструктура регіону функціонує неефективно. Основною проблемою її подальшого розвитку залишається не стільки нарощування потужностей, скільки підвищення якості обслуговування та розширення асортименту туристичних послуг. Унікальність туристичних ресурсів регіону не може компенсувати низький рівень сервісу, комфорту, а також недостатній розвиток індустрії розваг. Шлях один – швидка реконструкція й модернізація старих і будівництво нових сучасних турбаз, кемпінгів та готелів. При будівництві варто надавати перевагу невеликим туроб'єктам (на 40-50 місць).

Винятково важливе значення для розвитку туристичної галузі Полтавщини має структура регіональної індустрії гостинності, що має

можливість надавати послуги з проживання та використовуватись для оздоровлення різних категорій населення. У її складі: підприємства розміщення туристів ПрАТ “Полтаватурист”, санаторно-оздоровчі заклади ПрАТ “Миргородкурорт” та об’єднання “Полтавасільгоспоздоровниця”, санаторії, санаторії-профілакторії, готелі, мотелі, кемпінги різних форм власності. Підприємства розміщення туристів, які належать до ПрАТ “Полтаватурист”: пансіонат “Кротенківський”, турбаза “Нові Санжари”, турбаза “Сонячна” (с. Липове Глобинського району), туркомплекс “Турист” (м. Полтава), турготель “Кремін” (м. Кременчук). Об’єднання “Полтавасільгоспоздоровниця” нараховує 6 підприємств області: санаторій “Сосновий бір” (Зінківський р-н, с.Власівка), санаторій “Лісові поляни” (Полтавський район с. Терентіївка), санаторій “Псьол” (сmt Велика Багачка) та 3 літні оздоровчі табори. ЗАТ “Миргородкурорт” об’єднання “Укрпрофоздоровниця” нараховує 4 санаторії в м. Миргороді: санаторії “Березовий гай”, “Миргород”, “Хорол”, “Полтава”. Крім цього, працюють ще ряд санаторіїв (у м. Миргороді: “Південний”, “Слава”, “Миргород”; у Нових Санжарах – “Антей” та “Нові Санжари”), 9 будинків відпочинку, 35 дитячих літніх оздоровчих таборів, 30 готелів (12 з яких на балансі комунальних підприємств області) та підпорядкованих підприємствам області різних форм власності. За інформацією департаменту туризму Полтавської облдержадміністрації під час проходження літнього туристичного сезону 2017 Полтавській області внутрішнім туризмом було охоплено 45 тис. екскурсантів, у тому числі – близько 3,7 тис. з інших регіонів держави та іноземців. Розвиток туристичного бізнесу в області забезпечує 226 туристичних фірм (із них 10 - туристичні оператори), реєстр екскурсоводів області складається із 201 фахівця, 12 санаторно-курортних закладів, більш ніж 70 закладів розміщення. Найбільш відвідуваними на території області були: лікувально-оздоровчі заклади ПрАТ «Миргородкурорт», Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, Полтавський державний

історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви», Етномістечко, «Сорочинський ярмарок», Музейзаповідник А.С. Макаренка, Решетилівський музей ткацтва і вишивки. Активно працює 15 туристично-інформаційних центрів Полтавщини, більшість яких знаходяться в музейних закладах області, на автовокзалах, в готельних закладах. Серед найпопулярніших, які у споживачів мають найвищий рейтинг: ТІЦ Полтавського краєзнавчого музею (двомовний), ТІЦ Полтавської райдержадміністрації та ТІЦ Державного історикокультурного заповідника «Поле Полтавської битви». Великою популярністю користуються агросадиби, у області функціонує 86 осель зеленого туризму. З метою ознайомлення із туристичною інфраструктурою районів здійснено інформаційно-навчальні тури для представників туристичних фірм та громадських організацій області до Решетилівського, Карлівського та Котелевського районів.

На нашу думку, основним напрямком розвитку інфраструктури туризму Полтавської області повинен бути поступовий розвиток на основі регенерації історичної забудови, інфраструктури обслуговування, розрахованої як на туристів, так і на постійне населення регіону. Розвиток туристичної інфраструктури має "працювати" на головну ідею збереження історичного середовища регіону, його своєрідності, реновації, історичної забудови.

Отже, розвиток інфраструктури туризму регіону є складною справою. Досвід показує, що чим вищий рівень розвитку регіону, чим вища великомасштабність і різноманітність інших напрямків його економіки, тим більша ймовірність того, що розвиток туристичної інфраструктури матиме позитивний характер. Тобто, не туризм сприяє розвитку регіону, а сам розвиток сприяє розширенню інфраструктури туризму у Полтавській області.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідивши питання даної проблеми можна зробити наступні висновки:

1. Туризм для Полтавщини залишається однією з найперспективніших галузей. Його розвиток можливий у кожному районі та місті області, адже вона має значний потенціал. Територія багата історичною, культурною та етнічною спадщиною. Тут є сприятливі природно-кліматичні умови для організації відпочинку і туризму: ліси, значна кількість річок та озер, живописні ландшафти.

2. Туристичний потенціал області являє собою сукупність належних до нього природних та створених людиною явищ, умов, можливостей та засобів, що придатні для формування туристичного продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій та програм. Він складається з природно-кліматичних компонентів (клімат, ландшафт, екосистеми); культурно-історичних ресурсів культурно-історична спадщина, витвори мистецтва, археологічні цінності, традиції, етнос); інфраструктури; матеріально-технічної бази.

3. Використання туристичного потенціалу може бути здійснено через впровадження ефективного державного регулювання розвитку і діяльності курортів, що передбачає суттєве покращення організаційної ролі держави в поєднанні з упровадженням європейської моделі державно-приватного партнерства. Не дивлячись на деякі упущення в розвитку, туризм залишається однією з найперспективніших сфер для Полтавщини.

4. Проаналізувавши ситуацію в туристичній галузі Полтавської області слід виокремити її головні проблеми, такі як:

- негативний імідж України в цілому щодо проведення тут відпочинку;
- відсутність належної реклами;
- нерозумне використання туристичних ресурсів області, зокрема природно-

рекреаційних ресурсів та об'єктів історико-культурної спадщини;

- невідповідність об'єктів туристичної інфраструктури та туристичних послуг сучасним вимогам щодо технічної та функціональної якості;

- недосконалість системи державного управління туризмом, низька ефективність взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування;

- проблема підвищення професійного рівня кадрів по забезпечення діяльності туристичної галузі.

5. Основними завданнями щодо подолання проблем розвитку туристичної індустрії є підвищення рівня державної політики у сфері туризму, оптимізація використання туристичних ресурсів, формування обласного туристичного продукту, конкурентоспроможного на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках, сприяння соціально-економічному розвитку області та зростанню якості життя населення, забезпечення зростання надходжень до бюджетів усіх рівнів.

6. Туристична галузь, хоч і дуже повільними кроками, починає покращувати свої показники. Але не можна зупинятися на досягнутому. Саме від того, яким шляхом піде зараз розвиток галузі, залежить її майбутнє.

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агалаков Н.М. Рекреационный бизнес и основные факторы обеспечения его конкурентоспособности (на примере туризма) / Н.М. Агалаков // Актуальні питання підвищення конкурентоспроможності держави, бізнесу та освіти в сучасних економічних умовах : Матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 лют. 2013 р. : у 3 тт. – Т. 3 – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2013. – С. 78-82.
2. Андрушенко В. Ю. Значення та розвиток територіально-рекреаційної системи завдяки туризму / В. Ю.Андрушенко // Розвиток економічної системи в умовах глобалізації: Матеріали міжн. наук.-практ. конф. – Вінниця, 2014. – С.87-90.
3. Байрак О. М. Еталони природи Полтавщини : Розповіді про заповідні території / О. М. Байрак, М. І. Проскурня, Н. О. Стецюк. – Полтава: Верстка, 2003. – С. 160-167.
4. Бакурова А.В. Оцінка рекреаційної привабливості регіону / А.В. Бакурова, Д.В. Очеретін // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – Вип 183. – Том III. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – С. 617-622.
5. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2001. – 395 с.
6. Бейдик О. О. Унікальна Україна: географія та ресурси туризму: навч. посіб. / О. О. Бейдик. – Київ: Альтерпрес, 2013. – 572 с.
7. Биркович В. І. Модернізація туристичного та рекреаційного потенціалу регіонів України / В. І. Биркович // Статистика України. – 2006. – № 3 (34). – С. 83-86.
8. Богатюк І.Г. Рекреаційні зони в Україні: стан та перспективи розвитку /

І.Г. Богатюк // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Серія: Право та державне управління. – 2011. – №4. – С.48-51.

9. Букреев И.А. Формирование и реализация рекреационного потенциала региона / И.А. Букреев // Культура народов Причерноморья. – 2012. – №209. – С. 19-22.

10. Булава Л.М. Географія своєї області. Полтавщина. Методичний посіб. до краєзнавчого атласу / Л.М. Булава. – Полтава: Оріяна. – 2004. – 28 с.

11. Булава Л.М. Диканщина. Історичний нарис / Л.М. Булава. – Полтава: Дивосвіт, 2013. – С. 14-18.

12. Ведмідь Н. І. Сучасний стан санаторно-курортної галузі України / Н.І.Ведмідь // Теорія та практика управління економічним розвитком: Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22-24 листопада 2012 року). В 3 тт. – Т.1. – С. 198-200.

13. Великосорочинський літературно-меморіальний музей М. В. Гоголя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poltava-tour.gov.ua/page/velikosorichinskiy-literaturno-memorialniy-muzeu-mv-gogolya>.

14. Величко В. В. Дослідження факторів розвитку туристської індустрії України / В. В. Величко // Комунальне господарство міст. – 2012. – № 102. – С. 470-475.

15. Влащенко Н.М. Закономірності економічного розвитку регіонального санаторно-курортного комплексу / Н.М. Влащенко // Комунальне господарство міст. – 2011. – №100. – С. 393-400.

16. Всесвітня туристична організація. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unwto.org/>.

17. Галасюк С. С. Сучасний стан розвитку санаторно-курортної бази в Україні / С. С. Галасюк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 15. – С. 197-202.

18. Гладиш К. В. Полтава. Пам'ятники єврейської культури / К. В. Гладиш, Ю. З. Цирульник. – Полтава, 1995. – 85 с.
19. Головне управління статистики Полтавської області. Туристичні потоки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pl.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 15.04. 2020).
20. Городня Т.А. Економіка туризму: теорія і практика: навч. посіб. / Т.А.Городня, А.Ф. Щербак. – К.: Кондор, 2012. – 436 с.
21. Гостинна Полтавщина: Короткий путівник-довідник. – Полтава: АСМІ, 2007. – 59 с.
22. Григорук П.М. Туристично-рекреаційний комплекс як об'єкт моделювання / П.М. Григорук, Ю.М. Яворський // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – №4 (216). – Том 2. – С. 267-270.
23. Гринькевич О. С. Удосконалення оцінки конкурентоспроможності туристичного продукту регіону / О. С. Гринькевич, М. М. Біль // Регіональна економіка. – 2009. – №4 (54). – С. 40-46.
24. Грянило А. В. Соціально-економічні основи курортної галузі / А.В.Грянило, В. І. Кузьма // Управління економічними процесами: сучасні реалії та виклики: Тези доповідей Міжн. наук.-практ. конф. (м. Мукачево, 22-23 березня 2017 р.). – Мукачево, 2017. – С. 194-195.
25. Гусаковська Т.О. Перспективи розвитку туристичної галузі в Полтавському регіоні / Т. О. Гусаковська, М.М. Логвин // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2012. – Випуск IV. – С. 209-214. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?
26. Давиденко І. В. Основні компоненти туристично-рекреаційного потенціалу / І. В. Давиденко // Соціально-економічні проблеми сучасності та концепція сталого розвитку в Україні та світі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2014. – Ч. 2. – С. 49-52.

27. Департамент культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poltava-culture.gov.ua/uk/informatsiia/struktura-departamentu>.

28. Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.battle-poltava.org/ukr/> (дата звернення 12.05.2020).

29. Держуправління екоресурсів Полтавської області. Природно-заповідний фонд Полтавщини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eco-poltava.gov.ua/pzfbzag.htm> (дата звернення 17.11.2018).

30. Джаман М.О. Естетичні якості території Полтавської області як один із факторів розвитку туристично-рекреаційної діяльності / М.О. Джаман // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – Вип. 21. – Вінниця, 2010. – С. 93-97.

31. Екологічний паспорт Полтавської області, 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/poltavska>.

32. Етномістечко «Сорочинський ярмарок» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poltava-tour.gov.ua/page/etnomistechko-sorochinskiy-yarmarok>.

33. Єдиному на Полтавщині Музею-аптеці виповнився рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poltava-tour.gov.ua/news/iedinomu-na-poltavshchini-muzeyu-apteci-vipovnivsya-rik>.

34. Жук І. З. Нормативно-правове регулювання діяльності суб'єктів туристичної галузі в Україні / Жук І. З. // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – Вип. № 2 (10). – С. 23-31.

35. Загальне положення про санаторно-курортний заклад. Постанова КМУ від 11.07.2001 № 805. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dp_20010711_805.html.

36. Залещик В.В. Відпочинок, рекреація, туризм: зарубіжний досвід / В.В.Залещик // Географія та туризм: Науковий збірник / Ред. кол.: Я.Б. Олійник (відпов. ред.) та ін. – К.: Альтерпрес, 2010. – Вип. 3. – С. 71-75.
37. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. / Відомості Верховної Ради України. – Київ, 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
38. Зорин И.В. Энциклопедия туризма / И.В. Зорин, В.А. Квартальнов. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 384 с.
39. Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації. Аналітичне дослідження // ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень», Фонд імені Фрідріха Еберта. – Київ, 2017. – 108 с.
40. Кабінет міністрів України. Урядовий портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua>.
41. Каленюк І. С. Соціальні аспекти розвитку рекреації та туризму в Україні / І. С. Каленюк, Т. М. Котенко // Демографія і соціальна економіка. – 2016. – №2 (27). – С. 90-101.
42. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с.
43. Кияшко Ю.В. Туристские ресурсы Полтавской области Украины и их атласное картографирование / Ю.В. Кияшко // Проблемы туризмоведения. – Ростов-на-Дону, 2014. – Вип. 3. – С. 90-97.
44. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму: підручник / В. К. Кіптенко. – Київ: Знання, 2010. – 502 с.
45. Кіптенко В. К. Продукт туристичної території / В. К. Кіптенко // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 9. – С. 119-124. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2010_9_24.
46. Колективні засоби розміщування / Головне управління статистики в Полтавській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stat.gov.ua/>.
47. Комліченко О. А. Фактори розвитку туристичної галузі /

О.А. Комліченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія економічні науки. – 2014. – Випуск 8. – Частина 3. – С. 76.

48. Конституція України / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

49. Краснова М. Про поняття природних рекреаційних ресурсів / М. Краснова, Е. Позняк // Право України. – №5. – 2000. – С. 23-27.

50. Курортні ресурси України. – Вип. IV. – Ч. I. – К.: Лтд, 2005. – 155 с.

51. Лиман С. І. Історія туризму: навчальний посібник / С. І. Лиман, А. Ю. Парфіненко, І. С. Посохов. – Суми: ПФ “Видавництво “Університетська книга”, 2018. – 372 с.

52. Лісничка О. М. Нормативно-правове регулювання медичного туризму / О.М. Лісничка // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2017. – Вип. 3. – Т. 1. – С. 99-103.

53. Лісове господарство України: проблеми та перспективи. – К.: Міжвідомча аналіт.-консультат. рада з питань розвитку продукт. сил і виробн., відносин, 2003. – 178 с.

54. Лісовий кодекс України. – К.: Мін. лісгосп України, 1994. – 56 с.

55. Логвин М.М. Культурно-духовна спадщина Полтавської області як туристичний ресурс / М. М. Логвин, Т. О. Гусаковська // Географія та туризм: наук. зб. / Ред. кол.: Я.Б. Олійник (відп. ред.) та ін. – К.: Альтерпрес, 2012. – Вип. 23. – С. 129-134.

56. Логвин М.М. Історико-культурна спадщина як чинник розвитку регіональної туристичної дестинації / М.М. Логвин, Н.М. Карпенко, П.В.Шуканов // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2019. – Випуск №4 (21). – С. 393-399.

57. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України. / О.О. Любіцева, Є.В.Панкова, В. І. Стафійчук. – Київ: Альтерпрес, 2007. – 369 с.

58. Маховка В. М. Перспективи розвитку туристично-рекреаційного

потенціалу Полтавської області / В. М. Маховка // Економіка і регіон: науковий вісник ПолтНТУ ім. Юрія Кондратюка. – Полтава: ПолтНТУ, 2017. – Вип. 1 – (62). – С. 31-38.

59. Мацала В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / В.І. Мацала. – Львів, 2007. – 456 с.

60. Менеджмент і маркетинг туризму: навч. посібник / Т.М. Афонченкова, О.В. Булюк, Б.П. Масенко та ін.; за ред. О.Є. Лугініна. – К.: Видавництво Ліра, 2012. – 364 с.

61. Міністерство культури, молоді та спорту України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/>.

62. Модернізація туризмознавства: теорія і практика партнерства: монографія / За ред. Г.П. Скляра. – Полтава: ПУЕТ, 2015. – 372 с.

63. Надієнко О.І. Правове регулювання сфери туризму: становлення та розвиток вітчизняного законодавчого інституту / О. І. Надієнко // Порівняльно-аналітичне право. – 2018. – №3. – С. 110-113.

64. На Полтавщині активно розвивається зелений туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm-pl.gov.ua/news/na-poltavshchini-aktivno-rozvivaietsya-zeleniy-turizm>.

65. Національний музей-заповідник М. В. Гоголя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poltava-tour.gov.ua/page/nacionalniy-muzei-zapovidnik-mv-gogolya>.

66. Оніщук Л.М. Туристичний довідник / Л.М. Оніщук, В. В. Павлов, Л.М.Патенко. – Полтава: “АСМІ”, 2006. – 16 с.

67. Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2017 року : стат. бюлет. / [відп. за вип. О.О. Кармазіна]. – К. : Державна служба статистики України, 2017. – 55 с.

68. Осипенко К. В. Методика оцінки конкурентних переваг туристичної привабливості регіону [Текст] / К. В. Осипенко // Формування і реалізація

стратегії розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за наук. ред. О. В. Булатової. – Маріуполь : МДУ, 2013. – С. 49-62.

69.Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.

70.Павленко Т. М. Географічне положення, наявність споживача та необхідних ресурсів як передумови розвитку туризму в Полтавській області / Т. М. Павленко // Перспективные инновации в науке, образовании, производстве и транспорте 2009: Сборник научных трудов по материалам международной научно-практической конференции. – Том 4. Физика и математика, туризм и рекреация. – Одесса: Черноморье, 2009. – 90 с.

71.Панасюк К. А. Вплив концепції сталого розвитку на формування іміджу туристичного регіону / К. А. Панасюк, М. О. Смикова // Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку: І міжнар. наук.-практ. конф. – Черкаси: Брама-Україна, 2012. – С. 573-578.

72.Пасічник В. Система баз даних та знань туристичних мобільних путівників / В. Пасічник, В. Савчук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2016. – №843. – С. 154-164.

73.Перший додаток з віртуальними мандрями Полтавщиною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://poltavaopen.com>.

74.Положення про департамент туризму та курортів. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 22.07.2016 №1202. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// docs.dtki.ua/ doc/1022.14391.1](http://docs.dtki.ua/doc/1022.14391.1).

75.Працько І. Г. Історико-культурні туристичні ресурси Полтавщини: проблеми збереження і використання / І. Г. Працько // Регіон – 2006: стратегія оптимального розвитку: Мат-ли міжн. наук.-практ. конф. (15-16 травня 2006 року, м. Харків). – Харків: РВВ Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна, Харків, 2006. – С. 146-148.

76.Про затвердження Порядку створення і ведення Державного кадастру

природних територій курортів: Постанова КМУ від 23 травня 2001 р. №562. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>.

77. Про внесення змін до Закону України “Про туризм”: Закон України / Відомості Верховної Ради України [Текст]. – 2004. – №13. – Ст. 180.

78. Про впровадження кластерної моделі розвитку народних художніх промислів: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 145-р від 27.01. 2010 р. / Законодавство України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

79. Про інноваційну діяльність. Закон України / Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №36. – С. 266. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

80. Про затвердження переліку населених пунктів, віднесених до курортних: Постанова Кабінету Міністрів України № 1576 від 28.12.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?meg=1576%2D96%2D%EF>.

81. Про курорти : Закон України від 05.10.2000 № 2026-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>.

82. Про схвалення Концепції розвитку санаторно-курортної галузі: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 231-р від 23.04.2003 р. / Офіційний вісник України [Текст]. – 2003. – №17. – С. 122.

83. Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020”. Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U005_15.html.

84. Про туризм: Закон України / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – №31. – Ст.241 (в редакції від 04.08.2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nre>.

85. Пузина Н. Чи дасть туристичний кластер поштовх для розвитку

туризму на Полтавщині / Н. Пузина // Вісник Зоря Полтавщини. – 2018. – № 27. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zorya.poltava.ua/chi-dast-turistichnij-klaster-poshtovh-dlja-rozvitku-turizmu-na-poltavshhini/> (дата звернення 21.04.2020).

86. Радченко Е. Є. Теоретичні основи формування та розвитку туристичного потенціалу регіону / Е. Є. Радченко // Електронне наукове фахове видання “Ефективна економіка” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/214.pdf.

87. Регіональний ландшафтний парк «Диканський». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dykanka-tour.in.ua/nature-places/regionalnij-park-dikanskij.html> (дата звернення 20.02.2020).

88. Розвиток туризму на засадах співробітництва територіальних громад. Навчальний посібник / За заг. ред. Толкованова В.В., Черниш І.В., Журавля Т.В. – Київ. – 2019. – 351 с.

89. Руденко В.П. Природно-ресурсний потенціал природних регіонів України: монографія / В.П. Руденко, В. Я. Вацеба, Т. В. Соловей. – Чернівці: Рута, 2001. – 268 с.

90. Руднева М. Г. Перспективи розвитку гастрономічного туризму Пирятинського району Полтавської області / М. Г. Руднева // Винний та гастрономічний туризм: глобальні тренди та локальні перспективи: монографія / за ред Д.І. Басюк. – Вінниця: ПП “ТД “Едельвейс і К”, 2017. – С. 241-251.

91. Рудяк Ю. Усе про облік та організацію туристичної діяльності. 3-тє вид., перероб. і доп. / Ю. Рудяк, В. Кузнецов, А. Клименко. – Харків: Фактор, 2006. – 278 с.

92. Рябова Т. А. Маркетингове забезпечення розвитку рекреаційно-туристичної системи / Т. А. Рябова // Економіка. Управління. Інновації. – 2012. – №1 (7). – С. 45-49.

93. Святохо Н.В. Концептуальные основы исследования туристского

потенциала региона / Н.В. Святохо // Экономика и управление. – 2007. – №2. – С. 30-36.

94.Семенов В.Ф. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності: [монографія] / В.Ф. Семенов. – К.: Феникс, 2008. – 201 с.

95.Смаль І. В. Туристичні ресурси світу / І. В. Смаль. – Ніжин : Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.

96.Спориш О. А. Використання сучасних інформаційних технологій для просування туристичного продукту Полтавщини / О.А. Спориш, Н.М. Тягунова // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2009. – Вип.1. – С. 294-299.

97.Статистичний бюлетень “Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні” [Електронний ресурс]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/poslugi/skl_11.zip.

98.Статистичний щорічник України за 2017 рік / Державна служба статистики України: за ред. І. Є. Вернера / відп. за вип. О.А. Вишневська. – К., 2018. – 541 с.

99.Статистичний щорічник України за 2018 рік / Державна служба статистики України: за ред. І. Є. Вернера / відп. за вип. О.А. Вишневська. – Житомир: ТОВ “Бук Друк”, 2019. – 482 с.

100. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/168-2017>.

101. Стратегія розвитку туризму та курортів у Полтавській області на 2019-2029 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oblrada.pl.ua > ses (дата звернення 27.04.20) – Назва з екрану.

102. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: Монографія / Т.І. Ткаченко. – К.: КНТЕУ, 2006. – 537 с.
103. Туризм в Україні [Електронний ресурс] / Держкомстат України, 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
104. Туристична діяльність в Україні у 2018 році: стат. бюлет. / [відп. за вип. О.О. Кармазіна]. – К.: Державна служба статистики України, – 2019. – 80 с.
105. Туристичний бренд як фактор формування позитивного іміджу України на світовому ринку : [Електронне видання] : Зб. мат. II Всеукр. наук.-практ. інтернет конф. (Львів, 20 лютого 2020 р.). – Львів : ЛІЕТ, 2020. – 303 с.
106. Устименко Л.М. Оптимізація рекреаційної діяльності курортів України / Л.М. Устименко, Н.В. Булгакова // Географія та туризм: Науковий збірник / Ред. кол.: Я.Б. Олійник (відпов. ред.) та ін. – К.: Альтерпрес, 2016. – Вип. 38. – С. 48-58.
107. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія: навч. посібн. / Н. В.Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
108. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. №435-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – С. 283
109. Черниш І.В. Соціально-економічні проблеми розвитку туристичної галузі Полтавської області / І.В. Черниш // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2013. – № 4 (60). – С. 86-94.
110. Школа І. М. Розвиток туристичного бізнесу регіону: навчальний посібник. // І. М. Школа. – Чернівці: Книга - XXI, 2007. – 292 с.
111. Tourism highlights 2018 Edition. World Tourism Organization UNWTO. URL: <http://mkt.unwto.org/en/content/tourism-highlights>. 20 p.
112. TourFAQ.net. Туристический бизнес. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: tourfaq.net/travel-business/.

ДОДАТКИ
Додаток А

Природні ресурси Полтавської області

Таблиця А. 1

Оцінка орографічних ресурсів районів Полтавської області [89]

№ п/п	Адміністративні райони	Особливість рельєфу	Оцінка орографічних ресурсів, бали
1.	Великобагачанський	хвиляста рівнина, широкими терасами полого знижується на південний захід до Дніпра	1
2.	Гадяцький	у межах Полтавської рівнини Дніпровсько-Донецької впадини	1
3.	Глобинський	у межах Придніпровської низовини	1
4.	Гребінківський	поверхня рівнинна	1
5.	Диканський	у межах Полтавської рівнини	2
6.	Зіньківський	територія належить до Дніпровсько-Донецької западини, складеної осадовими породами	2
7.	Карлівський	у межах Придніпровської низовини	1
8.	Кобеляцький	хвилясторівнинний, низовини пов'язані з долинами річок	2
9.	Козельщинський	на лівобережній терасі низини Середньодніпров'я	1
10.	Котелевський	у межах Придніпровської низовини, поверхня рівнинна	1
11.	Кременчуцький	Хвиляста рівнина, особливості долин Дніпра	2
12.	Лохвицький	Поверхня рівнинна	1
13.	Лубенський	хвилясторівнинний	1
14.	Машівський	Степова рівнина, яка знижується в напрямку до Дніпра	2
15.	Миргородський	хвилясто-рівнинний	1
16.	Новосанжарський	річкові долини, балки	2
17.	Оржицький	рельєф хвилясторівнинний, низовини, пов'язана з долинами річок	2
18.	Пирятинський	у межах Придніпровської низовини	1
19.	Полтавський	поверхня – хвиляста рівнина, розчленована річками	2
20.	Решетилівський	поверхня рівнинна	1
21.	Семенівський	поверхня пологохвиляста з давніми прохідними долинами та блюдцями-западинами	2
22.	Хорольський	у межах Полтавської рівнини	1
23.	Чорнухинський	у межах Придніпровської низовини	1
24.	Чутівський	переважно – рівнинна. Висота над рівнем моря – близько 100 метрів	1
25.	Шишацький	на лівому високому березі річки Псьол	2

Таблиця А.2

Оцінка гідрологічних рекреаційних ресурсів районів Полтавської області [30]

Район	Площа району тис. км ²	Площа актуальних смуг і рекреаційних акваторій, км ²	Частка від площі адмін. одиниці, %	Оцінка гідрографічних ресурсів, бали
1	2	3	4	5
Великобагачанський	1,0	168	16,8	4
Гадяцький	1,6	315	19,6	4
Глобинський	2,5	250	10	2
Гребінківський	0,5	100	20	4
Диканський	1,1	139	12,6	3
Зіньківський	1,4	256	18,2	4
Карлівський	0,9	170	18,8	4
Кобеляцький	1,8	169	9,3	2
Козельщинський	0,9	85	9,4	2
Котелевський	1,5	138	9,2	2
Кременчуцький	1,3	149	11,4	3
Лохвицький	1,3	322	24,7	5
Лубенський	1,4	361	25,7	5
Машівський	0,8	204	25,5	5
Миргородський	1,5	281	18,7	4
Новосанжарський	1,3	261	20,0	4
Оржицький	1	200	20	4
Пирятинський	0,9	153	15,3	4
Полтавський	1,2	209	17,4	4
Решетилівський	1	182	18,2	4
Семенівський	1,3	185	14,2	4
Хорольський	1	262	26,2	5
Чорнухинський	0,7	125	17,9	4
Чутівський	0,8	123	15,3	4
Шишацький	0,8	139	17,4	4

Таблиця А.3

Оцінка рослинних рекреаційних ресурсів районів Полтавської області [30]

Район	Площа лісів, км ²	Залісненість території, %	Інтегральна оцінка рослинних ресурсів, бали
1	3	4	5
Великобагачанський	27	2,7	2
Гадяцький	37	2,3	2
Глобинський	43	1,7	3
Гребінківський	26	5,2	2
Диканський	121	11	4
Зіньківський	45	8,6	3
Карлівський	36	4	2
Кобеляцький	63	3,5	3
Козельщинський	22	2,4	2
Котелевський	44	2,9	3
Кременчуцький	45	3,4	3
Лохвицький	43	3,1	3
Лубенський	40	2,8	3
Машівський	21	2,6	2
Миргородський	35	2,3	2
Новосанжарський	54	4,2	3
Оржицький	20	2	2
Пирятинський	28	3,1	2
Полтавський	62	5,2	2
Решетилівський	50	5	3
Семенівський	30	2,3	2
Хорольський	42	4,2	3
Чорнухинський	25	3,6	2
Чугівський	38	4,8	2
Шишацький	33	4,1	2

Таблиця А.4

Інтегральна оцінка природного блоку, складено за [30, 89]

№ п/п	Адміністративні райони	Оцінка ресурсів, бали				Сума балів природного блоку, бали	Інтегральна оцінка природного блоку, бали
		Орографічні рекреаційні ресурси	Кліматичні рекреаційні ресурси	Гідрологічні рекреаційні ресурси	Рослинні рекреаційні ресурси		
1.	Великобагачанський	1	4	4	2	11	3
2.	Гадяцький	1	3	4	2	10	3
3.	Глобинський	1	4	2	3	10	3
4.	Гребінківський	1	3	4	2	10	3
5.	Диканський	2	4	3	4	13	3
6.	Зіньківський	2	3	4	3	12	3
7.	Карлівський	1	4	4	2	11	3
8.	Кобеляцький	2	5	2	3	12	3
9.	Козельщинський	1	4	2	2	9	2
10.	Котелевський	1	3	2	3	9	2
11.	Кременчуцький	2	5	3	3	13	3
12.	Лохвицький	1	3	5	3	12	3
13.	Лубенський	1	4	5	3	13	3
14.	Машівський	2	4	5	2	13	3
15.	Миргородський	1	3	4	2	10	3
16.	Новосанжарський	2	4	4	3	13	3
17.	Оржицький	2	4	4	2	12	3
18.	Пирятинський	1	2	4	2	9	2
19.	Полтавський	2	4	4	2	12	3
20.	Решетилівський	1	3	4	3	13	3
21.	Семенівський	2	3	4	2	11	3
22.	Хорольський	1	3	5	3	12	3
23.	Чорнухинський	1	3	4	2	10	3
24.	Чутівський	1	3	4	2	10	3
25.	Шишацький	2	3	4	2	11	3

Таблиця А.5

Оцінка природно-антропогенних рекреаційних ресурсів районів Полтавської області, складено за [29, 31]

№ п/п	Адміністративні райони	Площа природоохоронних територій, тис. га	Оцінка природно-антропогенного блоку, бали
1.	Великобагачанський	0,896	1
2.	Гадяцький	5,706	4
3.	Глобинський	1,135	1
4.	Гребінківський	1,381	1
5.	Диканський	1,376	1
6.	Зіньківський	1,387	1
7.	Карлівський	1,989	2
8.	Кобеляцький	2,677	2
9.	Козельщинський	3,024	3
10.	Котелевський	1,858	2
11.	Кременчуцький	26,873	5
12.	Лохвицький	4,442	4
13.	Лубенський	2,466	2
14.	Машівський	1,339	1
15.	Миргородський	1,357	2
16.	Новосанжарський	5,213	4
17.	Оржицький	3,790	3
18.	Пирятинський	4,235	3
19.	Полтавський	1,625	2
20.	Решетилівський	1,014	2
21.	Семенівський	3,253	3
22.	Хорольський	1,601	2
23.	Чорнухинський	2,015	2
24.	Чутівський	3,043	3
25.	Шишацький	0,862	1

Таблиця А.6

Оцінка історико-архітектурних рекреаційних ресурсів
районів Полтавської області [89]

№ п/п	Адміністративні райони	Кількість найвизначніших архітектурно-містобудівних споруд	Оцінка архітектурно-історичного блоку, бали
1.	Великобагачанський	3	2
2.	Гадяцький	4	3
3.	Глобинський	4	3
4.	Гребінківський	2	2
5.	Диканський	9	5
6.	Зіньківський	1	1
7.	Карлівський	2	2
8.	Кобеляцький	3	2
9.	Козельщинський	2	2
10.	Котелевський	4	3
11.	Кременчуцький	5	3
12.	Лохвицький	2	2
13.	Лубенський	6	3
14.	Машівський	4	3
15.	Миргородський	7	4
16.	Новосанжарський	2	2
17.	Оржицький	4	
18.	Пирятинський	5	4
19.	Полтавський	12	5
20.	Решетилівський	4	4
21.	Семенівський	6	4
22.	Хорольський	4	4
23.	Чорнухинський	2	2
24.	Чутівський	2	2
25.	Шишацький	3	2

Таблиця А.7

Оцінка біосоціальних рекреаційних ресурсів
районів Полтавської області [5, 89]

№ п/п	Адміністративні райони	Кількість найвизначніших біосоціальних ресурсів	Оцінка біосоціального блоку, бали
1.	Великобагачанський	2	2
2.	Гадяцький	4	2
3.	Глобинський	6	4
4.	Гребінківський	6	4
5.	Диканський	14	5
6.	Зіньківський	8	4
7.	Карлівський	4	3
8.	Кобеляцький	9	4
9.	Козельщинський	5	3
10.	Котелевський	3	2
11.	Кременчуцький	6	4
12.	Лохвицький	7	4
13.	Лубенський	8	4
14.	Машівський	4	3
15.	Миргородський	7	4
16.	Новосанжарський	6	4
17.	Оржицький	5	3
18.	Пирятинський	5	3
19.	Полтавський	16	5
20.	Решетилівський	5	3
21.	Семенівський	4	3
22.	Хорольський	7	4
23.	Чорнухинський	6	4
24.	Чутівський	4	3
25.	Шипацький	3	2

Таблиця А.8

Оцінка інфраструктурних рекреаційних ресурсів
районів Полтавської області, складено за [19, 27]

№ п/п	Адміністративні райони	Загальна кількість готелів, закладів оздоровлення та відпочинку	Оцінка загальної кількості готелів, закладів оздоровлення та відпочинку, бали
26.	Великобагачанський	4	2
27.	Гадяцький	2	1
28.	Глобинський	3	2
29.	Гребінківський	4	2
30.	Диканський	6	3
31.	Зіньківський	2	1
32.	Карлівський	3	2
33.	Кобеляцький	4	2
34.	Козельщинський	4	2
35.	Котелевський	2	1
36.	Кременчуцький	18	5
37.	Лохвицький	2	1
38.	Лубенський	5	3
39.	Машівський	3	2
40.	Миргородський	8	4
41.	Новосанжарський	4	2
42.	Оржицький	3	2
43.	Пирятинський	2	1
44.	Полтавський	17	5
45.	Решетилівський	2	1
46.	Семенівський	1	1
47.	Хорольський	4	2
48.	Чорнухинський	4	2
49.	Чутівський	3	2
50.	Шишацький	2	2

Таблиця А.9

Комплексна оцінка ресурсно-рекреаційного потенціалу
районів Полтавської області, складено за [29, 30, 31, 89]

№ п/п	Адміністративні райони	Оцінка блоку, бали						Сума складових балів ресурсно- рекреаційного рейтингу	Загальний бал ресурсно- рекреаційного потенціалу
		природного	природно- антропогенного	архітектурно- історичного	біосоціального	подієвого	інфраструктурного		
1.	Великобагачанський	3	1	2	2		2	10	2
2.	Гадяцький	3	4	3	3	1	1	15	3
3.	Глобинський	3	1	3	4		2	12	2
4.	Гребінківський	3	1	2	4	2	2	14	2
5.	Диканський	3	1	5	5	3	3	20	3
6.	Зіньківський	3	1	1	4	2	1	12	2
7.	Карлівський	3	2	2	3	1	2	13	2
8.	Кобеляцький	3	2	2	4	2	2	15	3
9.	Козельщинський	2	3	2	3	2	2	14	2
10.	Котелевський	2	2	3	2	2	1	10	2
11.	Кременчуцький	3	5	3	4	3	5	23	4
12.	Лохвицький	3	4	2	4	2	1	16	3
13.	Лубенський	3	2	3	4	3	3	18	3
14.	Машівський	3	2	3	3	2	2	15	3
15.	Миргородський	3	2	4	4	3	4	20	3
16.	Новосанжарський	3	4	2	4	1	2	16	3
17.	Оржицький	3	3	4	3		2	15	3
18.	Пирятинський	2	3	4	3	3	1	16	3
19.	Полтавський	3	2	5	5	4	5	24	4
20.	Решетилівський	3	2	4	3		1	13	2
21.	Семенівський	3	3	4	3	1	1	15	3
22.	Хорольський	3	2	4	4	1	2	16	3
23.	Чорнухинський	3	2	2	4	2	2	15	3
24.	Чутівський	3	3	2	3		2	13	2
25.	Шишацький	3	1	2	2	2	2	12	2

Додаток Б
Лікувально-оздоровча діяльність в Україні

Таблиця Б. 1

Динаміка кількості місць у санаторіях та пансіонатах з лікуванням
в розрізі регіонів України, складено за [98]

№п/п	Адміністративні території	У них місць			
		2000	2015	2017	2017 до 2000, +-
	Україна	150554	78298	71067	47,2
1.	АР Крим	56981	–	–	–
2.	Вінницька	5246	4605	3619	69,0
3.	Волинська	1482	1312	985	66,5
4.	Дніпропетровська	2742	2201	1660	60,5
5.	Донецька	4200	2282	3578	85,2
6.	Житомирська	2750	1317	1117	40,6
7.	Закарпатська	3564	5266	3946	110,7
8.	Запорізька	5165	6130	5857	113,4
9.	Івано-Франківська	2743	2277	2264	82,5
10.	Київська	3004	2381	2124	70,7
11.	Кіровоградська	630	269	244	38,7
12.	Луганська	1207	225	175	14,5
13.	Львівська	19807	14841	13240	66,8
14.	Миколаївська	2374	3733	3479	146,5
15.	Одеська	15053	11949	11738	78,0
16.	Полтавська	4462	3649	3437	77,0
17.	Рівненська	1324	985	985	74,4
18.	Сумська	535	650	490	91,6
19.	Тернопільська	1729	1360	930	53,8
20.	Харківська	3714	2918	2915	78,5
21.	Херсонська	2119	2817	2150	101,5
22.	Хмельницька	1610	1489	1418	88,1
23.	Черкаська	2300	1512	1542	67,0
24.	Чернівецька	897	327	325	36,2
25.	Чернігівська	1759	1190	740	42,1
26.	м. Київ	2598	2613	2109	81,2
27.	м. Севастополь	555	–	–	–

Таблиця Б. 2

Розподіл туристів, обслуговуваних турагентами, з метою лікування у 2017 році
за регіонами, осіб
фізичні особи-підприємці, складено за [97, 98]

	Обслуговувано туристів, усього	З метою лікування	У відсотках, %
Україна	402439	24638	6,12
АР Крим	-	-	-
Вінницька	26395	-	-
Волинська	9545	74	0,78
Дніпропетровська	46086	121	0,26
Донецька	2716	59	2,17
Житомирська	6920	31	0,45
Закарпатська	7255	24	0,33
Запорізька	20841	31	0,15
Івано-Франківська	7000	11	0,16
Київська	17244	2	0,01
Кіровоградська	6024	56	0,93
Луганська	1938	-	-
Львівська	52665	21119	40,10
Миколаївська	5119	1	0,02
Одеська	24101	20	0,08
Полтавська	15472	19	0,12
Рівненська	6317	-	-
Сумська	5941	12	0,20
Тернопільська	5920	9	0,15
Харківська	30838	998	3,24
Херсонська	15454	204	1,32
Хмельницька	19265	6	0,03
Черкаська	17146	33	0,19
Чернівецька	6785	-	-
Чернігівська	11168	527	4,72
м. Київ	34284	1281	3,74
м. Севастополь			

Таблиця Б. 3

Розподіл туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами, з метою лікування у 2017 році за регіонами, осіб юридичні особи, складено за [97, 98]

	Обслуговувано туристів, усього	З метою лікування	У відсотках, %
Україна	2403987	54661	2,27
АР Крим	-	-	-
Вінницька	12239	-	-
Волинська	7502	816	10,88
Дніпропетровська	29440	926	3,15
Донецька	6515	58	0,89
Житомирська	2596	1	0,04
Закарпатська	7397	4	0,05
Запорізька	26834	52	0,19
Івано-Франківська	66309	345	0,52
Київська	19739	170	0,86
Кіровоградська	2412	32	1,33
Луганська	887	2	0,23
Львівська	122485	32649	26,66
Миколаївська	6686	12	0,18
Одеська	48201	35	0,07
Полтавська	3560	85	2,39
Рівненська	4851	9	0,19
Сумська	5244	25	0,48
Тернопільська	3638	-	-
Харківська	21091	541	2,57
Херсонська	4824	1600	33,17
Хмельницька	7564	4	0,05
Черкаська	3807	53	1,39
Чернівецька	13556	20	0,15
Чернігівська	4806	-	-
м. Київ	1971804	17222	0,87
м. Севастополь	-	-	-

Додаток В
Туристична діяльність в регіонах України

Таблиця В. 1

Кількість суб'єктів туристичної діяльності за регіонами
складено за [104]

Області	2017			2018			2018 до 2017, %		
	Юридичні особи			Юридичні особи			Юридичні особи		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі		усього	у тому числі	
		туропе- ратори	тур- агенти		туропе- ратори	тур- агенти		туропе- ратори	тур- агенти
Україна	1743	498	1172	1833	529	1243	105,2	106	106,1
Вінницька	27	6	20	25	7	18	92,6	117	90,0
Волинська	23	4	14	19	3	12	82,6	75	85,7
Дніпропетровська	118	12	106	119	12	107	100,8	100	100,9
Донецька	22	–	22	31	6	25	140,9		113,6
Житомирська	14	2	10	16	3	11	114,3	150	110,0
Закарпатська	31	12	17	28	14	14	90,3	117	82,4
Запорізька	63	5	58	62	4	58	98,4	80	100,0
Івано- Франківська	34	10	23	34	10	23	100,0	100	100,0
Київська	39	7	28	45	6	35	115,4	86	125,0
Кіровоградська	12	–	11	13	–	13	108,3		118,2
Луганська	7	–	7	8	–	8	114,3		114,3
Львівська	159	63	79	142	58	72	89,3	92	91,1
Миколаївська	23	3	20	18	3	15	78,3	100	75,0
Одеська	140	20	112	135	17	111	96,4	85	99,1
Полтавська	17	–	16	15	–	14	88,2		87,5
Рівненська	26	3	22	27	1	23	103,8	33	104,5
Сумська	19	3	16	18	3	15	94,7	100	93,8
Тернопільська	17	6	9	20	7	10	117,6	117	111,1
Харківська	84	7	77	83	4	79	98,8	57	102,6
Херсонська	14	2	8	16	1	11	114,3	50	137,5
Хмельницька	26	–	21	25	1	20	96,2		95,2
Черкаська	24	9	14	27	7	19	112,5	78	135,7
Чернівецька	38	10	27	39	9	30	102,6	90	111,1
Чернігівська	15	1	14	12	1	11	80,0	100	78,6
м.Київ	751	313	421	856	352	489	114,0	112	116,2

Таблиця В.2

Суб'єкти туристичної діяльності в Україні у 2018 році за регіонами,
складено за [104]

	Кількість суб'єктів туристичної діяльності, усього	У тому числі				суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність
		туроператори	%	турагенти	%	
Україна	1833	529	28,9	1243	67,8	61
Вінницька	25	7	28,0	18	72,0	–
Волинська	19	3	15,8	12	63,2	4
Дніпропетровська	119	12	10,1	107	89,9	–
Донецька	31	6	19,4	25	80,6	–
Житомирська	16	3	18,8	11	68,8	2
Закарпатська	28	14	50,0	14	50,0	–
Запорізька	62	4	6,5	58	93,5	–
Івано-Франківська	34	10	29,4	23	67,6	1
Київська	45	6	13,3	35	77,8	4
Кіровоградська	13	–		13	100,0	–
Луганська	8	–		8	100,0	–
Львівська	142	58	40,8	72	50,7	12
Миколаївська	18	3	16,7	15	83,3	–
Одеська	135	17	12,6	111	82,2	7
Полтавська	15	–		14	93,3	1
Рівненська	27	1	3,7	23	85,2	3
Сумська	18	3	16,7	15	83,3	–
Тернопільська	20	7	35,0	10	50,0	3
Харківська	83	4	4,8	79	95,2	–
Херсонська	16	1	6,3	11	68,8	4
Хмельницька	25	1	4,0	20	80,0	4
Черкаська	27	7	25,9	19	70,4	1
Чернівецька	39	9	23,1	30	76,9	–
Чернігівська	12	1	8,3	11	91,7	–
м.Київ	856	352	41,1	489	57,1	15

Таблиця В.3

Показники роботи суб'єктів туристичної діяльності у 2018 році за регіонами,
складено за [104]

	Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів)	%	У тому числі від екскурсійної діяльності	%	Сума комісійних, агентських і інших винагород	%
Україна	21069268,5	0,4	89220,9	4,6	969551,5	85,1
Вінницька	17978,4	0,6	107,9	23,8	4282,8	57,6
Волинська	15339,5	2,2	330,6	44,2	6783,4	28,9
Дніпропетровська	30937,8	2,4	733,5	90,8	28105,3	83,0
Донецька	28498,3	3,2	910,4	40,6	11562,4	51,1
Житомирська	4088,5	2,4	99,7	71,7	2930,2	82,6
Закарпатська	14580,1	2,5	367,0	38,0	5539,6	82,5
Запорізька	21831,0	3,0	655,8	93,8	20482,2	80,2
Івано-Франківська	437913,7	0,5	2019,9	1,4	5912,4	79,3
Київська	20679,4	19,1	3953,3	70,2	14521,3	65,9
Кіровоградська	7746,1	5,9	459,2	84,3	6530,6	43,7
Луганська	573,1		–	78,7	450,9	95,5
Львівська	442823,2	1,7	7483,2	7,4	32791,4	34,7
Миколаївська	4160,0	13,4	556,0	86,9	3614,0	94,4
Одеська	172028,9	3,2	5564,4	25,4	43727,4	72,2
Полтавська	5893,9	20,2	1192,5	56,6	3334,2	93,1
Рівненська	8458,6	1,5	129,8	31,5	2666,7	94,7
Сумська	7620,8	4,6	351,9	95,4	7268,9	90,0
Тернопільська	6344,6	4,6	288,7	55,4	3511,9	54,9
Харківська	40553,1	1,9	778,6	44,0	17842,5	96,4
Херсонська	36123,6	3,0	1074,1	5,0	1800,2	30,3
Хмельницька	4322,3	47,8	2068,0	53,0	2290,1	90,5
Черкаська	10018,0	10,5	1047,3	37,8	3789,8	73,6
Чернівецька	21578,1		–	25,3	5468,3	133,2
Чернігівська	2654,4	0,2	5,5	91,2	2421,9	78,0
м.Київ	19706523,1	0,3	59043,6	3,7	731923,1	86,6

Таблиця В. 4

Показники роботи туроператорів у 2018 році за регіонами, складено за [104]

	Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів)	У тому числі від екскурсійної діяльності	%	Сума комісійних, агентських і інших винагород	Операційні витрати
Україна	20307544,1	37487,8	0,18	306209,8	17125548,9
Вінницька	14899,4	–		1311,7	7815,1
Волинська	12805,1	–		4568,7	2402,2
Дніпропетровська	5162,9	–		3337,4	3822,2
Донецька	6951,0	10,9	0,16	1421,9	5430,7
Житомирська	1058,6	–		–	965,3
Закарпатська	9517,8	86,0	0,90	758,3	9717,9
Запорізька	1964,4	655,8	33,38	615,6	1575,1
Івано-Франківська	432680,6	1677,7	0,39	1109,3	342455,3
Київська	2155,3	59,1	2,74	1435,2	1651,3
Кіровоградська	–	–		–	–
Луганська	–	–		–	–
Львівська	415437,1	1274,9	0,31	13890,4	124624,2
Миколаївська	1372,3	556,0	40,52	816,3	1232,2
Одеська	128986,8	1826,9	1,42	4422,8	92236,2
Полтавська	–	–		–	–
Рівненська	5266,5	–		–	5205,9
Сумська	4888,4	–		4888,4	4529,5
Тернопільська	2708,8	122,2	4,51	42,6	1422,8
Харківська	21123,3	–		25,2	21597,4
Херсонська	518,4	–		–	394,2
Хмельницька	19,4	9,1	46,91	–	28,8
Черкаська	5965,1	886,0	14,85	1474,5	3062,8
Чернівецька	9515,9	–		325,8	22062,5
Чернігівська	388,5	–		161,5	103,4
м.Київ	19224158,5	30323,2	0,16	265604,2	16473213,9

Таблиця В. 5

Кількість реалізованих населенню турагентами туристичних путівок,
складено за [104]

	Усього	У тому числі			
		громадянам України для подорожі		іноземцям	%
		в межах України	за кордон		
Україна	787436	70821	694590	22025	2,8
Вінницька	3631	1618	2013	–	
Волинська	1943	154	1789	–	
Дніпропетровська	18565	1897	16668	–	
Донецька	10304	2141	8163	–	
Житомирська	5022	5	5017	–	
Закарпатська	3797	606	3191	–	
Запорізька	16543	6261	10282	–	
Івано-Франківська	3473	464	3009	–	
Київська	9227	409	8817	1	0,0
Кіровоградська	1539	106	1433	–	
Луганська	921	20	901	–	
Львівська	26540	13026	11695	1819	6,9
Миколаївська	3392	17	3375	–	
Одеська	20435	3303	17008	124	0,6
Полтавська	2860	522	2338	–	
Рівненська	3225	29	3196	–	
Сумська	2246	823	1423	–	
Тернопільська	1380	3	1377	–	
Харківська	15104	3723	11227	154	1,0
Херсонська	4508	3255	1253	–	
Хмельницька	3268	1597	1671	–	
Черкаська	1401	23	1378	–	
Чернівецька	5366	108	5258	–	
Чернігівська	2010	107	1903	–	
м.Київ	620736	30604	570205	19927	3,2

Таблиця В. 6

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами,
у 2018 році за регіонами, складено за [104]

	Усього	У тому числі					
		громадян України				іноземців	%
		усього	у тому числі подорожуючих				
			в межах території України	%	за кордоном		
Україна	3957623	3884682	376569	9,5	3508113	72941	1,8
Вінницька	13028	13028	8204	63,0	4824	–	
Волинська	9513	9085	3251	34,2	5834	428	4,5
Дніпропетровська	40845	40845	3960	9,7	36885	–	
Донецька	16804	16793	3693	22,0	13100	11	0,1
Житомирська	8940	8940	851	9,5	8089	–	
Закарпатська	11641	11468	4288	36,8	7180	173	1,5
Запорізька	31679	31427	9836	31,0	21591	252	0,8
Івано-Франківська	42971	39579	33181	77,2	6398	3392	7,9
Київська	22865	22863	1083	4,7	21780	2	0,0
Кіровоградська	3033	3033	145	4,8	2888	–	
Луганська	972	972	20	2,1	952	–	
Львівська	114364	107969	38657	33,8	69312	6395	5,6
Миколаївська	6280	6280	299	4,8	5981	–	
Одеська	51898	49960	21233	40,9	28727	1938	3,7
Полтавська	4215	4215	524	12,4	3691	–	
Рівненська	5801	5801	394	6,8	5407	–	
Сумська	6378	6378	2445	38,3	3933	–	
Тернопільська	5863	5863	2796	47,7	3067	–	
Харківська	25070	24916	5541	22,1	19375	154	0,6
Херсонська	5330	5330	3378	63,4	1952	–	
Хмельницька	5027	5027	1955	38,9	3072	–	
Черкаська	5786	5762	1267	21,9	4495	24	0,4
Чернівецька	17946	17809	4534	25,3	13275	137	0,8
Чернігівська	4195	4195	253	6,0	3942	–	
м.Київ	3497179	3437144	224781	6,4	3212363	60035	1,7

Таблиця В. 7

Розподіл туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за метою поїздки та видами туризму у 2018 році за регіонами, складено за [104]

	Обслуговано туристів, усього	У тому числі за метою поїздки					
		службова, ділова, навчання	дозвілля, відпочинок	лікування	спортивний туризм	спеціалізований туризм	інші
Україна	3957623	211794	3671415	61303	3352	1821	7938
Вінницька	13028	66	12961	1	–	–	–
Волинська	9513	83	8936	344	150	–	–
Дніпропетровська	40845	296	39730	662	157	–	–
Донецька	16804	19	16694	52	8	–	31
Житомирська	8940	–	8940	–	–	–	–
Закарпатська	11641	7	11560	2	39	–	33
Запорізька	31679	647	29825	1207	–	–	–
Івано-Франківська	42971	10	42817	124	12	–	8
Київська	22865	–	22793	62	10	–	–
Кіровоградська	3033	–	2978	55	–	–	–
Луганська	972	–	959	13	–	–	–
Львівська	114364	693	87583	25222	768	96	2
Миколаївська	6280	–	6265	14	1	–	–
Одеська	51898	1482	49704	37	130	442	103
Полтавська	4215	117	4098	–	–	–	–
Рівненська	5801	1	5781	19	–	–	–
Сумська	6378	1723	4640	15	–	–	–
Тернопільська	5863	1	5681	–	181	–	–
Харківська	25070	133	24222	715	–	–	–
Херсонська	5330	1	5230	56	–	–	43
Хмельницька	5027	196	4819	12	–	–	–
Черкаська	5786	5	5631	8	142	–	–
Чернівецька	17946	123	17589	3	35	–	196
Чернігівська	4195	10	4185	–	–	–	–
м.Київ	3497179	206181	3247794	32680	1719	1283	7522